

Johanness Mosmanns STARPTELPAS NOSLĒPUMS

Par pasaules saimniecības problēmu risinājumiem.
Priekšlasījums Gēteānumā Jauniešu sekcijas sanāksmē 17.02.2013

Šodien, pateicoties darbam un patēriņam, ikviens cilvēks uz Zemes ir neredzami saistīts ar citiem. No tā, kas un kā veidojas cilvēku starpā, ir tieši atkarīga indivīda eksistence. Tomēr šī starptelpa vēl atrodas pilnībā ārpus mūsu apziņas un veidojas bez mūsu gribas līdzdalības. Kas tad apvieno indivīdus, tiem veidojot pasaules saimniecību, un kā lai mēs pamostamies, lai no iekšpuses un ar paša gribu piešķirtu šai starptelpai savas gribas virzienu, nevis turpinātu velti regulēt to no ārpuses un mēģinātu ielikt to kādos „rāmjos”? Pretstatā populārajai „neredzamās rokas” ideoloģijai, kuru varot regulēt valsts, mēģināšu parādīt praktisku ceļu, kā cilvēks var padarīt „neredzamo” redzamu un regulēt saimniecisko darbību, sākot no tās avota.

Ļoti cienījamie klātesošie,

Vispirms gribu teikt, ka man ir ārkārtīgs prieks par iespēju runāt Gēteānuma Jauniešu sekcijā tieši par šo tēmu. Es jau daudzus gadus nodarbojos ar jautājumu: kas apvieno indivīdus vienā kopienā? Kas dzīvo telpā starp cilvēkiem? Kā to vajadzētu veidot, lai cilvēks tajā justos cienīts? Un kā cilvēks var piekļūt šai telpai, lai to apzināti veidotu. Lūk, ar šiem jautājumiem es nodarbojos jau sešus gadus Berlīnes Trīsdalīguma institūtā.

Īstenībā šis jautājums sāka mani interesēt daudz agrāk, proti, kopš es absolvēju Heilbronnas Valdorfskolu. Atstājot skolu, man bija sajūta, ka sitos pret sienu. Man bija jānoorientējas ārējā pasaulē un jāatrod tajā sava vieta. Taču, lai varētu to izdarīt, vispirms bija jāatrod atbilde uz diviem jautājumiem: ko pasaule gaida no manis un kā es varētu darboties sabiedrības labā? Varbūt to var nosaukt par „ekonomisku jautājumu”. Un otrs jautājums: ko es gribu sasniegt šajā dzīvē pats sevī dēļ? Un kā lai es atrodu tos cilvēkus, kuri var man palīdzēt to sasniegt? Šo varbūt var nosaukt par „izglītības jautājumu”.

Nu, lūk, un man nācās rūgti vilties, jo nesaņēmu atbildi ne uz vienu no šiem jautājumiem. Es redzēju sevi nokļūstam tādā ekonomiskajā situācijā, kuras princips bija, kā man šķita, neļaut saprast, kur un kāds darba spēks nepieciešams konkrētajā brīdī. Tajā pašā laikā par augstāko likumu tika deklarēts klasas ražošanas princips. Sajūtu, kas mani pārņēma, kad prātoju par darba jēgu, es zināmā mērā saskatīju simbolizētu banku stikla pilis. Jo, skatoties uz kādas bankas stikla fasādi, nevar redzēt, kas notiek iekšā, redzēt var tikai pats savu atspoguļojumu. Un tas man kļuva par pastāvošās saimniecības sistēmas simbolu. Es gribēju iekļauties darba pasaulē, bet tā nelaida mani iekšā, tikai atmeta atpakaļ pie manis paša. Es nevarēju izdibināt, kur patiešām esmu nepieciešams. Tā vietā es drikstēju paust, ko es gribu sev un kāds ir mans priekšstats par vēlamu algu. Man bija jālūko pārdot sevi pēc iespējas izdevīgāk. Bet tas mani interesēja vismazāk. Mani interesēja paša darba vērtība, bet tieši vērtība bija aizklāta, sistemātiski aizklāta.

Tā es cietu neveiksmi šajā man eksistenciālajā jautājumā, jo es, tā teikt, atdūros pret saimnieciskās dzīves fasādi. Un tāpat es cietu neveiksmi arī otrajā, izglītības, jautājumā. Kādā jaukā dienā es atrados universitātes ēkā, man pretī bija profesors, un es konstatēju, ka viņš mani ne mazākajā mērā neinteresē, tāpat kā es viņu. Tas bija pilnīgi skaidrs. Kas bija savedis mūs kopā? Nevis mana interese par šo cilvēku un viņa spējām, bet gan skaitļu un pārvaldes sistēma bija atvedusi mani šajā vietā. Tā pati sistēma bija arī šo profesoru atvedusi pie manis. Mēs neesam viens otru meklējuši, tādēļ arī nevarējām atrast. Mums nebija pilnīgi nekā kopīga. Un tā mēs sēdējām viens otram pretī un blenzām viens uz otru. Protams, es uzvedos draudzīgi, kā arī profesors izturējās draudzīgi, bet šādā veidā es nevarēju saņemt atbildi uz jautājumu, kurā virzienā es gribētu attīstīties, jo tam nepieciešama cilvēku SATIKŠANĀS, kuri viens otru nopietni MEKLĒJUŠI. Man jāsatiek dzīvē pavisam noteikti cilvēki, kuri būtu saistīti ar mani un manas dzīves jautājumiem – tā es jutu. Tā es cietu neveiksmi arī izglītības jomā. Bet es tomēr iesaistījos šajā procesā, vismaz uz kādu laiku. Es apmeklēju lekcijas un lasīju obligāto literatūru. Es izpildīju savus mājas darbus. Lai kaut kā izturētu šo sava gara kropļošanu, man noteikti bija jāatrod kas tāds, kur mans gars tomēr varētu atrast sev barību – kaut vai šķietami. Tāpēc es organizēju privāto dzīvi. Es kaut ko svinēju, sēdēju

alus bāros, filosofēju, dzejoju u.t.t. – jūs jau pazīstat to visu. Faktiski es sadalījos divos cilvēkos – viens piedalījās ārējā dzīvē, otrs jutās dzīvs.

Šodien es nebūt nenožēloju, ka man jaunībā tā gāja, jo tā es savā veidā pieredzēju to, ko vēlāk atpazīnu kā mūsu laika pamatīpašību. Tā vai citādi tas jāizdzīvo katram cilvēkam. Kā tad cilvēks dzīvo? Viņš iet uz darbu, kur pavada 8, 10 vai 12 stundas katru dienu. Tas nozīmē, ka šajā laikā viņš ir iekļauts kādā sociālā kopsakarībā: viņš ir ārsts un operē pacientus, brauc ar mašīnu vai taisa galdus. Šeit pasaule ņem no indivīda to, kas tai no viņa vajadzīgs, šeit atsevišķa cilvēka darba rezultāts ieplūst pasaules veselumā, kļūstot par viņa ieguldījumu lielā veselumā. Šeit cilvēks ir Zemes organisma loceklis. Tas nozīmē, ka vienu dienas daļu viņš pavada kopā ar līdzcilvēkiem. Šeit viņš patiešām saistās ar citiem un kļūst par pasaules veseluma daļu. Un tomēr tieši par šo savas dzīves daļu viņam trūkst apziņas! Šodien neviens nezina, kā viņa darbs iekļaujas vispārējā procesā, kā viņa paveiktais ieplūst pasaules procesā, kā viņa radītā vērtība ārējā pasaulē veidojas tālāk un pārveidojas.

Cilvēks iegulda savu darbu dzīvē un domā, ka gan jau „tirgus likums” piešķirs šim viņa darbam kādu jēgu. Un par to, ka cilvēks nepiedalās sava darba jēgas radīšanā, ka viņš piedalās ekonomiskajā procesā pilnīgi neapzināti, vienkārši ļaujot dzīvei sevi gremot, par to viņš saņem samaksu, savu „algu”. Faktiski viņš tiek uzpirkts, jo būtībā viņam vajadzētu justies neapmierinātam ar to, ka viņam jāizslēdz sava apziņa tieši tad, kad viņš komunicē ar saviem līdzcilvēkiem un kad viņa darbiem reāli jāietekmē pasaules veselums. Bet, piekritis pieņemt šo kukuli, par jēgu viņš var domāt ārpus sava darba laika. Viņam ir brīvais laiks, kurā viņš var tikt ar draugiem, aizlidot atvaļinājumā, aiziet uz baznīcu vai kļūt par Antroposofiskās biedrības biedru. Atalgojums par neapzinātu darbu ļauj cilvēkam uzturēt dvēseli paralēli dzīvei. Viņam nav jāieliek dvēsele pašā dzīvē.

Un tā mums, no vienas puses, ir sociālā dzīve, kurā cilvēks iztiek bez savas dvēseles, kurā viņš darbojas kā automāts. Un, no otras puses, mums ir dvēsele, kurai nav dzīves, bet ir tikai sapnis. No vienas puses, ir „dzīve”, bet cilvēks nevar tajā piedalīties, no otras puses - „dvēsele” ārpus dzīves kā vienkāršs smadzeņu radīts domu savirknējums.

Redziet, ir, piemēram, *Demeter* [1] saimniecība. *Demeter* zemniekam taču ir pavisam cits priekšstats par zemi, nekā konvencionālam zemniekam. Konvencionālam zemniekam zeme ir uzturvielām pilns trauks, kurā iestādītais augs šīs uzturvielas uzsūc no zemes. *Demeter* zemniekam ir tieši pretēji: viņam augs, tā sakot, ietiecas no kosmosa iekšā zemē. Tādēļ konvencionālam zemniekam saknes ir sava veida šļūtene, kamēr *Demeter* zemniekam tās līdzinās nervu saaudumam, kā tādas būtnes pirksti, kura komunicē ar zemi. *Demeter* zemniekam šī doma ir būtiska, tādēļ viņš aplūko augsnes sastāvu no pavisam cita redzespunkta. Pēc viņa sapratnes augsnei jāsaturs ne vien uzturvielas, kurām tad jānokļūst augā, bet jānotiek arī pretējam procesam: augsnei jābūt tādai, lai augs varētu ar to komunicēt un, pateicoties tai, stiprināties. Ja jūs salīdzināsiet konvencionālā lauksaimnieka stādus ar *Demeter* zemnieka stādiem, tad redzēsiet, ka pirmajam patiešām veidojas šļūtenveidīgas saknes, turpretī *Demeter* zemnieka stādiem saknes veidojas kā sazarots tīklojums.

Bet nepietiek tikai eksperimentēt *Demeter* laboratorijā. Galu galā mēs gribam, lai *Demeter* produkti būtu arī uz mūsu galdiem, mēs gribam reāli lietot *Demeter* produktus savā uzturā, tāpēc ir nepieciešams, lai *Demeter* zemnieks ar savu darbu iekļautos ekonomiskajā procesā, kas šodien ir pasaules process. Tātad *Demeter* zemniekam vienlaicīgi – vai viņš to grib vai nē – jāklūst arī par pasaules saimniecības locekli, kas darbojas pēc darba sadales principa. Un tas nozīmē, piemēram, to, ka viņš pats vairs neaudzē stādus. Protams, *Demeter* zemnieki parasti neaudzē savus stādus paši, citādi viņu produkti būtu tik dārgi, ka arī antroposofi nevarētu tos nopirkt. Un, ja tos neviens nevarētu nopirkt, tad savukārt nevarētu būt nekādu *Demeter* saimniecību pasaulē.

Tātad, *Demeter* uzņēmumiem stādi parasti tiek piegādāti kā kūdras plātes, bet kūdra ir īpaša viela, proti, nedzīva. Kūdrā nav dzīvības. Kūdra atbilst domai, ka zeme ir tukšs trauks, kuram jāuzņem sevi ķīmikālijas, kuras tad vajadzētu ievadīt augā. Tas ir viens no iemesliem, kādēļ kūdra tiek izmantota konvencionālajā lauksaimniecībā kā substrāts stādu audzēšanai. Bet situācija ir tāda, ka pašlaik mūsu reģionā kūdra ir lielā mērā izsmelta, mums gandrīz vairs nav purvu, kurus varētu atūdeņot. Tādēļ šī kūdra tiek vesta no tālienes, no Austrumeiropas, kur tiek iznīcinātas pēdējās šīs dabas brīnuma vietnes, lai pie mums varētu tikt audzēti stādi un mēs, galu galā, varētu ēst savus *Demeter* produktus.

Reiz es iepazīnos ar vienu cilvēku no *Demeter* pētnieku loka, kurš daudzus gadus ir nodarbojies tikai ar uzlabojumu ieviešanu šajā jomā. Es iepazīnos ar viņu kādā lauksaimnieku konferencē, un viņu sauc Uli Kēnigs (*Uli König*). Šis cilvēks ir tiešām ieguldījis daudzgu gadu darbu, lai uzlabotu esošo situāciju. Viņš bija vēlējies atrast ko tādu, kas labāk atbilstu *Demeter* idejai. Es jums pastāstīšu, ko viņš ir paveicis: viņam izdevās pierunāt dažus lielos piegādātājus piejaukt kūdrai arī citas substances, piemēram, atkritumus no kokapstrādes, kas ir mazāk problemātiski. Tas ir liels panākums, bet saistībā ar mūsu šodienas tēmu interesants ir kas cits. Ar kādu problēmu saskārās Uli Kēnigs? Problēma bija tā, ka *Demeter* zemnieki izmantoja noteiktas mašīnas, kas dēstīja stādus zemē, un tās bija piemērotas tieši kūdrai. Ja lieto citu zemi, stādi pielīp pie mašīnas, un tos nevar iestādīt. Tā pētniekam bija jāpiedomā ne tikai par zemes atbilstību augam un cilvēkam, bet arī par to, **kā dai jābūt zemei, lai tā atbilstu mašīnai.**

Protams, jūs tagad varat iebilst, ka *Demeter* zemniekiem būtu vienkārši jāatsakās no stādīšanas mašīnām. Ja viņi to darītu, tad pašiem cilvēkiem būtu jāveic tas, ko līdz šim paveica mašīnas, un šiem cilvēkiem pienāktos atbilstošs ienākums. Un tad jau atkal *Demeter* produkts būtu tik dārgs, ka nevarētu pastāvēt šajā pasaulē. Dabiski, ja jūs atteikšities tikai no stādīšanas mašīnas, tad varbūt jums vēl kaut kas sanāks. Jūs pilnīgi pamatoti varat iebilst, ka ir taču arī mazāki *Demeter* uzņēmumi, kuros cilvēki paši audzē savus stādus. Tikai tas jau neko nemaina, ja kāds citur var darīt savādāk, jo tik un tā visas neskaitāmās vietas jāņem kopā. Ja jūs aplūkosiet to visu kopā: kūdras, stādus, stādīšanas mašīnas un visu pārējo, kas nepieciešams, lai radītu produktu, un ja gribēsiet darīt to visu saskaņā ar *Demeter* ideju, tad iegūsiet tādu cenu, kas ir ārpus šīs pasaules.

Un tas nozīmē, ja jūs patiešām gribat realizēt *Demeter* ideju, ka jūs nevarat iegūt tajā paredzēto produktu. Idejas īstenošana atceļ pašu ideju. To vispār nevar īstenot, jo tajā mirklī, kad jūs to īstenojat, tā vairs nevar būt *Demeter* ideja.

Jūs nekad nevarēsiet īstenot *Demeter* ideju, ja vienlaicīgi neatbildēsiet uz jautājumu, kā cilvēki var radīt **nosacījumus reālu cenu veidošanai**. Šie nosacījumi nav atkarīgi no *Demeter* uzņēmuma, bet no pasaules. Tātad jūsu interesei jāsniedzas tālāk par savu gara lolojumu (ideju), lai šis radījums nepaliktu karājamies gaisā. Jums jāizrāda interese par to, kas tiešā veidā ar to nemaz nav saistīts. Viens ir jūsu ideāls, otrs – sociālie nosacījumi uz šīs Zemes. Lai reāli kaut ko īstenotu dzīvē, jums jādarbojas abos virzienos; jums jāprot ar savu garu iedziļināties abās šī fenomena pusēs.

Un tieši to antroposofi nedara. Es varu arī teikt: to nedarām mēs, antroposofi, ja jūs man atļausiet šo domu vispārināt. Jūs zināt, kā tas ir domāts. Tātad, to mēs nedarām. Bet ko tad mēs darām? Mēs esam pragmatiski, mēs attīstām antroposofisko pragmatismu. Ko tas nozīmē? Tas nozīmē, ka mēs vienkārši netiekam galā ar šiem procesiem, kurus es esmu aprakstījis. Mēs bez pretošanās padodamies šiem apstākļiem. Tā ir antroposofiskā „prakse”. Tajā vietā, kur mēs reāli saistāmies ar pasaules procesu, mēs padevīgi iekļaujamies kādā sistēmā. Mēs nedodam praktisku atbildi uz to, kā šo „tirgus mehānismu” var aizvietot ar apzinātu procesu. Tajā vietā, kur darbojas tirgus mehānisms, nav nekādas antroposofiskās prakses. Un tādēļ mums neizbēgami arvien tālāk jāatkāpjas no saviem garīgajiem nodomiem. Tie nevar iesakņoties reālajā dzīvē, un mūsu šķietami garīgās idejas paliek vienkārši sapņi. Un tad mums rodas kompromiss, kas, protams, saucas „antroposofisks” uzņēmums. Tad šis „antroposofiskais” uzņēmums tiek vienkārši pakļauts automātiskam pasaules procesam – tā saucamajam „tirgus likumam” – un piedalās tā uzturēšanā. Jāatzīst, ka no ārpuses, no privātās dzīves uzņēmumā ieplūst tas gara devums, kas šādos apstākļos no gara vēl var palikt, proti, vismazākais kopsaucējs, kas piešķir uzņēmumam noteiktu auru, noteiktā ziņā jaukāku darba atmosfēru.

Šodien tā saucamā „antroposofija” ir galvenokārt līdzeklis, kas atvieglo dvēseles padošanos mašīnai, lai padarītu situāciju, kurā cilvēks nokļūvis, sagremojamāku, lai notrulinātu dvēseli pret īstenību. Un patiesi rodas iespaids, ka „Antroposofiskā biedrība” ir kļuvusi par ezotērisku pakalpojumu sniedzēju. Bet tas, kādās attiecībās cilvēks ar realitāti atrodas, iedarbojas uz viņa garu, izmainot arī „pakalpojumu sniedzēja” iekšējo konstitūciju. To jūs varat visos sīkumos novērot tieši šeit, Antroposofiskajā biedrībā. Ja jūs pavērosiet kādu vidusmēra antroposofu, kurš šādos apstākļos sāk domāt par pasauli – tad kā viņš domā? Viņš domā: sociālā īstenība ir mašīna. Mašīnas šodien strādā cilvēka labā, tā ir svētība. Cilvēks atrodas otrā pusē un sapņo savus sapņus. Tā kā mašīnas strādā viņa vietā, viņš var pilnīgi brīvi darīt to, ko prasa viņa iekšiene. Vienā pusē mašīna, otrā pusē dvēsele un viss ir kārtībā – tā viņš domā.

Bet ar ko mēs šeit satiekamies? Šeit mēs satiekamies ar „domāšanu”, kas vispār nav domāšana, bet tikai ārējās dzīves turpinājums garā. Tas ir parasts ārējo dzīves parādību nospiedums. Par kādām „attiecībām” ar ārējo pasauli mēs te vairs vispār varam runāt? Tas ir parasts ārējās pasaules turpinājums galvā.

Brīvība gara dzīvē

Un tad šajā galvā rodas doma par „beznosacījuma pamatienākumu”, kas būtībā ir tikai ārējo dzīves apstākļu psihiska izpausme. Daudzi cilvēki tās piekritējus tik labprāt atbalsta tādēļ, ka paši atrodas šajā ačgārnajā situācijā. Bet ar ko mēs te īsti saskaramies?

Arī šeit valda priekšstats, ka smadzenes ir šļūtene, kas vienkārši laiž cauri visu, ar ko satiekas, nevis plaši sazarots veidojums, kurš cilvēkam palīdz veidot attiecības ar pasaules parādībām. Šī šļūtene ir tas, ko mūsu laikā pasaulei nozīmē antroposofiskā biedrība. Katrā ziņā šādi tās lielākā daļa uztver antroposofijas pausto par sociālo dzīvi. Tas nozīmē, ka tieši sociālajā dzīvē netiek pielietots galvenais antroposofijas princips. Tieši attiecībā uz sociālo dzīvi cilvēkiem neienāk prātā, ka tās sakārtošanai vispirms jānostiprina un jāatbrīvo domāšana no jebkādam atkarībām; tai jāļauj darboties patstāvīgi. Tieši savās domās par sociālo dzīvi antroposofi atspoguļo esošās ārējās attiecības.

Tādēļ daži no viņiem nonāk īpatnējā pretrunā ar Rūdolfu Šteineru un pēkšņi sajūt vēlmi viņu kaut kādā veidā „pārvarēt”. Lieta tāda, ka uz cilvēku, kuram smadzenes darbojas kā šļūtene, sociālā trīsdalīguma ideja iedarbojas visai radikāli. Un tad šis cilvēks saka: „Rūdolfa Šteinera vēlēšanās ir pārāk radikāla, to nevar ieviest dzīvē, tādēļ tā ir nepraktiska.” Nevar būt lielāku maldu cilvēka prātā, kurš pārmet sociālajam trīsdalīgumam, ka tas neesot ieviešams dzīvē. Jo ir taču pašsaprotami, ka sociālā trīsdalīguma ideja nevar tikt **ieviesta**. Tas pat ir šīs idejas pamats. Sociālais trīsdalīgums ir ideja, kas principā nevar **tikt ieviesta**. Sociālā trīsdalīguma ideja radās, vērojot spēkus, kas reāli veido dzīvi ārējā pasaulē. Tādēļ tā nemaz nav jāievieš. Tas, kurš iedziļinās tajā un izdomā līdz galam tieši visā tās radikalitātē, ar laiku pats varēs uztvert tos spēkus, kas reāli veido sociālās attiecības sabiedrībā, ļaujot saprast sociālā trīsdalīguma ideju tās autora skatījumā. Šie spēki ir sociālās dzīves cēlonis. To sapratuši, mēs varam sākt veidot brīvu, **apzinātu attieksmi** pret šiem cēloņiem un sasparoties, lai paši aktīvi piedalītos sociālās dzīves veidošanā, nevis pasīvi pakļauties esošajai situācijai un darboties tikai „pragmatiski”.

Es varu mēģināt izskaidrot jums atšķirību starp pragmatikiem un īstiem praktikiem ar vienu piemēru no pavisam citas dzīves jomas. Jūs zināt, ka cilvēka organismā pastāv vielmairīgas, nervu un cirkulācijas procesi. Taču nevienam neienāktu prātā **ieviest** vielmairīgu. Tā nav jāievieš, tā vienkārši ir. Cita lieta, ka par tās esamību zina tikai tas, kurš aplūko dzīvi no redzespunkta, kas padara iespējamu šo jēdzienu. Kuram trūkst jebkādu jēdzienu, pasaule paliek slēgta. Bet tādēļ jau nevar apgalvot, ka jēdzieni jāievieš dzīvē. Ar to palīdzību vienkārši var aplūkot īstenību. Tad var, piemēram, aplūkot, kādās attiecībās ir vielmairīga, nervu darbība un asins cirkulācija, kad cilvēks ir vesels un kad viņš ir slimis. Un tad nonāk pie secinājuma, ka asinis nedrīkst sastrēgt, ka tām jācirkulē. Tātad jālikvidē aizsprostojumi asinsvados. Un zināmos apstākļos, lai asinsriti iekustinātu, iespējams, nav jāiedarbojas uz pašu asinsriti, bet, piemēram, jāmaina uztura paradumi. Te mēs nonākam pie prakses. Un šī prakse stipri atšķiras no jēdziena, vai ne?

Tātad, ja domā praktiski, tad nevar runāt par idejas „ievišanu”. Neredzot iespēju ieviest trīsdalīgumu, cilvēki uzskata to par nepraktisku. Tas ir absurdi. Pats šis pārmetums ir nepraktiskas domāšanas izpausme. Nepraktiski ir vēlēties **ieviest** savu ideju dzīvē, tāpat kā cilvēki, piemēram, domā „ieviest” pamatienākumu! Tas ir precīzs nepraktiskas domāšanas piemērs. Šie cilvēki pārmet trīsdalīguma idejai, ka to nevar ieviest esošajā realitātē, bet viņi nesaprot, ka tieši tad tā izrādītos tikpat nepraktiska kā jebkura cita kabinetos izdomāta ideja. Un, tā kā šie cilvēki saprotamā kārtā neredz iespēju to izdarīt, viņi par nepraktisku pasludina pašu ideju. Citiem vārdiem, viņi vienkārši jauc cēloni ar sekām.

Cilvēki vēl pilnībā dzīvo idejās, viņi ir ideju realisti. Tomēr Rūdolfu Šteineru nevar saprast no idejiskā reālisma redzespunkta. Jo Šteineram nevis ideja ir īstenība, bet gan pasaule, kāda tā ir brīdī, kad domāšana balstās pati sevī. Ideja ir tikai, tā sakot, acu atvērēja, līdzeklis, kas palīdz nodibināt attiecības ar spēkiem, kuri darbojas ārējā kosmosā. Lūk, tā ir jāsaprot sociālā trīsdalīguma ideja. Tā nav jāievieš; vienkārši cilvēku uzmanība jāpievērš tam, ka ikviena cilvēku sabiedrība smeļas spēku no trim atšķirīgiem procesiem. Ja cilvēks grib piešķirt sabiedrībai cilvēcisku raksturu, viņam ir jāsaprot sabiedrības veidošanās cēloņi, jo tikai tad, ja viņš redz īstenību, viņš var to ievērot arī savā darbībā.

Es mēģināšu parādīt, kā vajadzētu domāt, lai pamazām izlobītu procesus, kuros reāli balstās sabiedrības dzīve. Visā, ko es turpmāk teikšu, runa nav par abstrakti izvēlētas domas pareizību, bet par šīs domas sniegto iespēju nokļūt pie atziņas: šeit es varu aptvert sociālās dzīves veidošanās procesu un piedalīties tajā, jo šeit es atpazīstu vienu no punktiem, kurā sakņojas sabiedrības dzīve. Tādēļ šīs domas ir radikālas. Es jūs lūdzu uz kādu brīdi ļauties šīm radikālajām domām un nespriest uzreiz, kura no tām var vai nevar tikt ieviesta. Noslēgumā mēs varēsim apspriesties, ko var darīt atsevišķos gadījumos un ko nē.

Jēdziens „sociālā organisma trīsdaļīgums” satur sevī to, kas aktuāli apvieno mūs, cilvēkus, kopienā. Ar to ir domāta šīs konferences programmā minētā „starpelpa”. Pirmais, ko var teikt par šo starptelpu, – tā nav vienkārša, bet trīskārša. Ikviens no mums dzīvo trīs dažādās telpās, arī tagad, šajā brīdī, jo mēs, cilvēki, veidojam savā starpā trīs dažādas attiecības. Rezultātā mūsu starpā rodas trīs atšķirīgi veidojumi. Var teikt, ka ikviens no mums ir trīs dažādu sabiedrību loceklis un aktīvi piedalās to veidošanā, vismaz neapzināti. Tas notiek, kā jau teikts, arī šobrīd mūsu starpā. Tāpat kā garīgā būtne „cilvēks”, lai varētu pastāvēt uz Zemes, iziet cauri trīs dažādām orgānu sistēmām, proti, caur nervu sistēmu, vielmaiņas sistēmu un cirkulācijas sistēmu, kuras atšķiras cita no citas un ir viena no otras samērā neatkarīgas, tieši tāpat šī garīgā būtne attīstās arī caur trīs dažādām attiecību formām, lai pilnvērtīgi eksistētu ārējā pasaulē.

Tāpat kā mēs neapzināmies nervu, vielmaiņas un cirkulācijas procesus, kamēr neizveidojam atbilstošus jēdzienus par tiem, tāpat neapzināti paliek arī tie procesi, kas veido mūsu sociālo īstenību, kamēr mēs neizveidojam sociālā trīsdaļīguma jēdzienu. Šos trīs procesus mūsu sociālajā dzīvē es saucu par gara dzīvi, saimniecisko dzīvi un tieslietu dzīvi, savukārt trīs tām atbilstošās telpas varētu nosaukt par garīgo, saimniecisko un juridisko jomu. No tām mēs veidojam, lai arī neapzināti, ārējo īstenību - to, kas sabiedrībā norisinās ar mūsu līdzdalību. Jūs, protams, nevarat izraut kādu faktu vai procesu no ārējās dzīves un identificēt to ar vienu no trim minētām jomām. Jūs nevarat teikt, ka banka ir saimnieciskā dzīve, jo banka ir gara dzīves, saimnieciskās dzīves un juridiskās dzīves kopdarbības produkts. Dažreiz cilvēki, kuri iepazinušies ar trīsdaļīgumu pavirši, attēlo to kā trīs atsevišķas dzīves sfēras - saimniecību, valsti un civilo sabiedrību. Tā, protams, ir bezjēdzība. Reālajā dzīvē katra no šīm sfērām ir visu trīs komponentu jeb locekļu produkts, bet ir svarīgi ieraudzīt šos locekļus katru atsevišķi, turklāt skaidrās kontūrās. Tādēļ mums jāatgriežas pie trīs primārajiem faktoriem, kas šodien balsta tā saucamo „banku”, „valsti” u.t.t.

Mēģināsim aplūkot šos locekļus katru atsevišķi, cik vien labi iespējams. Man lūdza pievērst īpašu uzmanību saimnieciskajai dzīvei, tādēļ likšu savā izklāstījumā uzsvāru uz šo jomu. Tomēr es gribētu sākt ar gara dzīvi, proti, tādēļ, ka tajā mēs visvairāk jūtamies kā mājās. Un tad mēs arī skaidrāk redzēsim, kas ir būtiskākais saimnieciskajā jomā.

Kas tad šajā mirklī notiek starp mums, klātesošajiem? Acīmredzamais ir tas, ka es te stāvu un izklāstu ideju. Es kaut ko veidoju ar savām rokām un muti. Jūs klausāties manī un skatāties uz mani. Kas man ir ideja, tas jums ir ārējās uztveres objekts. Es kaut ko sniedzu jūsu acīm un ausīm, jūs savukārt caurstrāvojat to ar pašu domām un nonākat pie savām idejām. Būtībā tas, ko es saku, ir pārāk nenoteikts, un ikviens no klātesošajiem caurauž manis teikto ar paša domām. Citiem vārdiem, viņš veido saikni šeit dzirdētajam ar savu pieredzi. Katram no jums ir atšķirīga dzīves pieredze. Tas nozīmē, ka katrs, kurš manī klausās, saista uztverto ar konkrētu dzīves pieredzi, kas ir tikai viņa rīcībā. Ir skaidrs, ka katrs no jums tagad veido pavisam citu jēdzienu par manis klāstīto. Tātad mūsu vidū ir tieši tik daudz trīsdaļīguma jēdzienus, cik galvu ir šajā telpā. Tas pilnībā atšķiras no Izglītības ministrijas uzskatiem. Izglītība nav kaut kur augstāk definēta „patiesības” ideja, kas vienveidīgi izplatās un līdzīgi lietum nolīst lejā, ieplūstot klātesošo galvās. Īstenībā tas notiek pavisam citādi: izglītība īstenojas tādēļ, ka cilvēks nostājas pretī idejai.

Ideja, kas pašlaik ir manā galvā un ko es pašlaik formulēju, nevar būt jūsu ideja; jums tā ir tikai uztveres objekts līdztekus citiem. Daudz kas ir atkarīgs no tā, vai jūs kārtīgi aptversiet šo faktu. Domāt ir kas cits, nekā uztvert ideju. Tas, ko es domāju, jūs nerasniedz citādi kā uztveres objekts. Tikai tad, kad jūs sasaistāt šo uztveri ar citām, jūs domājat paši. Tikai nostājoties pretī uztvertajai idejai ar aktīvu domāšanu, jūs veidojat sev jēdzienu. Tātad jēdziens ir elements, kurā jūs atrodaties un aktīvi darbojaties. Un tieši pretestībā manai idejai jūs veidojat sevi, izglītojat sevi. Šī, lūk, ir izglītība. Tas nozīmē, ka jēdzieni neklejo apkārt telpā, bet gan paliek vissvētākajā svētnīcā – cilvēka individualitātē. Te var jautāt, kas tādā gadījumā mūs garīgi apvieno?

Mēs varam to ļoti vienkārši noskaidrot. Mēs varam darīt tā, ka pēc šīs lekcijas es jūs iztaujāju, un, ja tas, ko jūs man teiksiet, atbildīs tam, ko es būšu teicis, jūs saņemsiet no manis sertifikātu, kas ļaus jums pašiem runāt par šo tēmu tālāk. Tad jūs būsit akreditēts trīsdaļīguma eksperts. Tad jūs būsit trīsdaļīguma pāvests vai pāvestiene. Tāda ir mūsu pašreizējā izglītības sistēma. Tajā cilvēkus saistošais, kopienveidojošais elements ir **vardarbība**. Tā ir vardarbība, ja kāds kaut ko drīkst vai nedrīkst. Runāt par „drīkstēt” vai „nedrīkstēt” var tikai attiecībā uz ārēju, fizisku vardarbību. Tad jūs jebkurā gadījumā kaut ko „iemācītos”.

Bet tā tad būtu absolūti mākslīga savienība. Tā būtu savienība, kurā individuālā cilvēka nemaz nav, jo, lai izveidotu šo savienību, viņš tiktu vienkārši noplacināts. Tas neapvieno īstā nozīmē, tas rada tikai šķietamu vienotību, proti, apspiežot jebkuras pretrunas. Kas tad var mūs **patiesi** saistīt savā starpā? Lai šī saikne būtu reāla, tā jāveido nevis noliedzot, bet veicinot individu. Vienojošais elements drīkst būt tikai atsevišķā cilvēka brīvā rīcība. Tātad tikai tā rīcība, ar kuru atsevišķais cilvēks pārkāpj pāri pats sev, iznāk ārpus sevis citiem pretī. Tad tā ir reāli saistītu cilvēku kopiena. Vai varat ko tādu iztēloties?

Un tagad aizmirstiet visu tikko teikto. Iedomājieties atceltu visu, kas jebkādā veidā ir saistīts ar valsts vardarbību gara dzīvē. Nav nevienas akreditējošas instances, kas piešķirtu profesūras, nevienas kases, kas definētu, kāda terapija ir pieļaujama un kāda nē, nekāda skolu likuma, nekādas izglītības ministrijas, nav arī pienākuma apmeklēt skolu, neviena, kas noteiktu, kas ir skolotājs. Jā, iedomājieties, ka nav nodefinēts, kas ir skolotājs! Un tad speriet vēl vienu soli tālāk, un iztēlojieties pavisam radikālu ideju, ko savulaik izteica Šteiners, bet nereaģējiet uz to ar simpātiju vai antipātiju. Padomājiet: ja reiz nepastāv vispārējas definīcijas, kas ir skolotājs, tad nevar būt arī vispārēja skolotāju finansējuma. Iedomājieties, ka nav skolotāju finansējuma no nodokļiem, ka tas, ko mēs šodien atdodam valstij kā nodokļus kultūras finansēšanai, paliek mūsu makos.

Kas tādā gadījumā paliek pāri? Tad paliek bērns, un šim bērnam vajag pieaugušo, lai ar viņa palīdzību varētu veidoties un izglītoties. Taču šim bērnam neder vienlīdz kāds pieaugušais, ir nepieciešams viens noteikts, proti, tāds, kurš ir spējīgs atraisīt bērna dotības tā, lai tās var attīstīties. Ja mēs gribam, lai tieši šis pieaugušais audzinātu mūsu bērnu un lai viņam nebūtu jānodarbojas ar ko citu, kā to panākt? Tas ir iespējams tikai tad, ja mēs nodrošinām šim cilvēkam nepieciešamos ienākumus, lai viņam nenāktos pelnīt savu iztiku citādi. Tas nozīmē, ka šis pieaugušais ir skolotājs, ja pati dzīve to parāda. Viņš ir skolotājs, ja cilvēki, kuriem viņš kalpo ar savām spējām, piedzīvo tās un atzīst viņu par labu skolotāju saviem bērniem. Iedomājieties, ka nav likuma par obligātu skolas apmeklējumu. Tātad šis skolotājs nevar piesaistīt bērnus skolai citādi kā ar savām pedagoga spējām. Un tikai tad, ja viņam tas izdodas, viņš saņem arī ienākumus, jo tikai tad, ja viņš veicina bērna attīstību, vecāki ir gatavi viņam maksāt.

Te jums ir šodienai pretējs process. Nevis definīcija padara cilvēku par skolotāju, bet viņa reālie panākumi izglītības sfērā. Tā ir gara dzīve, kas izplatās tālāk starp cilvēkiem, kuri reāli piedzīvo tās efektivitāti. Tie ir gara augi, kuriem, lai augtu un plauktu, jātiek cauri individuālo cilvēku spriedumam. Iedomājieties to kā universālu principu visā, kas kaut mazākajā mērā ir saistīts ar kultūru, zinātnei, medicīnu vai izglītību. Tad jūs, teiksim, slimnīcā ārstēsieties pie kāda nevis tāpēc, ka viņš valkā baltu ķiteli, bet tieši otrādi: tas, ka viņš drīkst nēsāt baltu ķiteli, izrietēs no tā, ka jūs ļaujāt viņam sevi izmeklēt un ārstēt. Viņam būs nepieciešama atzinība, lai kā ārsts drīkstētu pretendēt uz ienākumiem. Tā būs nevis slimo kase, nevis nodokļi, bet brīvprātīga samaksa. Tad tas būs īsts kvalitātes menedžments, kas pelnījis šo nosaukumu. Ārstam, kurš šodien ir pakļauts daudzajiem slimo kases un valsts ierobežojumiem, radīsies īsts pamats, lai atraisītu un pielietotu savas individuālās spējas.

Ko tas konkrēti nozīmē? Tas nozīmē, ka tiek atgūts autoritātes veidošanās process. Autoritāte man ir tikai tā, kuru es nosaku pats ar savu spriedumu. Tas nenozīmē, ka es uzdrīkstēšos operēt, ja pēc profesijas būšu, piemēram, galdnieks. Es tikai lemšu par to, vai gribētu ļaut konkrētajam cilvēkam sevi operēt un līdz ar to būt ārstam. Es nepretendēju uz iejaukšanos visā, bet tieši otrādi: es pamazām iemācos „atbrīvot” vietu otram cilvēkam, tādēļ ka viņš to **pēc manām domām** ir pelnījis. Te runa nav par diletantisku spriedelēšanu, bet par apzinātas atzinības izpaušmi tiem cilvēkiem, kuri noteiktā jomā man ir autoritātes. Un galu galā katrs cilvēks noteiktos apstākļos kādam var būt autoritāte, pat bērns.

Sertifikāta vietā jābūt interesei par otru cilvēku, tieši tā ir „brīvā gara dzīve”, proti, ja es iepazīstu otru cilvēku un veidoju priekšstatu par viņu. Es uzlūkoju tieši viņu – lūk, kā tas ir domāts. [2]

Es pirmīt teicu, ka trīsdaļīguma jēdzienu te ir tik daudz, cik galvu šajā telpā. Tas nozīmē, ka katrs no jums ir viens ar savu jēdzienu. Tomēr tā ir tikai puse patiesības. Tā tas ir, kamēr jūs uzskatāt sociālā organisma trīsdaļīguma ideju par būtisku mūsu tikšanās faktoru, kamēr jūs esat ideju realisti, kamēr jūs skatāties tikai uz ideju, kuru es šeit izvirzīju sarunas centrā. Katrs no mums aplūko to no savas puses. Taču tā izskatās pavisam citādi, ja mēs vērojam ne tikai ideju, bet arī konkrēto cilvēku, kurš šo ideju domā, ja mēs precīzi izsekojam, kā mūsu kopīgais priekšmets izturas katrā atsevišķā individualitātē, kā tas iesakņojas atsevišķā cilvēkā, kā viens un tas pats jēdziens katrā cilvēkā iegūst atšķirīgu nokrāsu, paužot viņa īpašo dzīves pieredzi. Tajā mirklī, kad mēs aplūkojam ne tikai ideju, bet arī cilvēku, kurš to domā, mēs pārvaram robežu, ko mūsu priekšā uzceļ pašu individualitāte. Citu cilvēku gara dzīvē mēs varam piedalīties, tikai pārvarot savas individualitātes robežas.

To var izteikt arī filosofiski: kamēr jūs kā apburti skatāties uz savu objektu, jūs nevarat spriest par to objektīvi, jo noteikti vispārināsiet savu redzējumu. Jūs sasniegsiet objektivitāti tikai tad, ja spēsiet domāt par vērojamo objektu. Tas nozīmē, ka principā cilvēks ir dziļi ieinteresēts palīdzēt otram cilvēkam dzīvot atbilstoši viņa individualitātei. Īstenībā tas ir katra cilvēka egoistiskajās interesēs rūpēties par sava tuvākā brīvību. Kāds man labums no tā, ja students atdarina manu, pasniedzēja, skatījumu, piemēram, lai saņemtu sertifikātu? Kāds man labums no tā, ja otrs cilvēks nevar pielietot savas spējas un radīt ko tādu, ko es nespēju, jo man trūkst tam nepieciešamo dotību? Bez otra cilvēka brīvības es nevaru nonākt pie lietu būtības, jo man mūžīgi jāpaliek savas personības gūstā.

Pasaules saturs mums atklājas tikai sociālajā dzīvē, proti, tajā sociālās dzīves sfērā, kurā, cilvēkiem satiekoties, viņi var pārspēt paši sevi, tātad, brīvā gara dzīvē. Tādēļ katram cilvēkam, lai tas sasniegtu pilnību, nepieciešams aktīvi veicināt sava tuvākā brīvību. Tādejādi šajā jomā brīvība ir kopienas veidojošais faktors. Turklāt brīvība ir elements, kas atbrīvo mūs no izolācijas jēdzienos. [3]

Tik tālu par gara dzīvi. Katrā gadījumā mēs redzam, kas tajā ir būtisks: brīvu (arī otra brīvību atbalstošu) indivīdu tieša satikšanās.

Saimnieciskā dzīve

Bet tagad mums jāapsver vēl kas, proti, šādas tikšanās norise reālajā dzīvē. Tā var notikt vien tad, ja mums ir ķermeņi, pateicoties kuriem mēs varam satikties telpā. Tas skan pašsaprotami, un tomēr tas šodien maz tiek ņemts vērā. Lai satiktos ar jums šeit, man jābūt iespējai stāvēt uz grīdas, jums jābūt iespējai sēdēt uz krēsliem. Telpai jābūt apgaismotai, jābūt autobusam, kas mūs uz šejieni atved, un mugurā mums noteikti jābūt apģērbam. Šīs gluži ārējās lietas ir citu cilvēku savstarpējo attiecību rezultāts, taču šīs attiecības ir tieši pretējas tām, kuras tiku aprakstījis pirmīt. Mēs atrodamies ne tikai garīgajā dzīvē, bet vēl kādā citā starptelpā. Un arī šo starptelpu jūs šobrīd aktīvi veidojat kopā. Pateicoties jūsu līdzdalībai, mūsu starpā pastāvīgi kaut kas plūst, kustas, rodas, lai arī kas tieši, paliek pilnībā neapzināts – jūs to nevarat noturēt apziņā. Lai ienāktu šajā jomā ar brīvības ideālu, jūs izslēdzat apziņu par šo jomu. Paradoksāli, bet jūs tomēr varat šeit nonākt pie apziņas. Jūs pat varat kļūt par modru, apziņīgu šīs starptelpas līdzveidotāju.

Katrā ziņā attiecības tajā ir ļoti sarežģītas. Piemēram, lampa šeit augšā. Tajā iekšā ir kvēlspuldze. Izpētīsim visus apstākļus, kas nodrošina, lai šajā telpā būtu gaisma. Viens no cēloņiem ir tas, ka šo spuldzi kāds atvedis šurp, pirms tam kāds to samontējis, vēl kāds izgatavojis stiklu, cits kvēldiegu, bet kāds ieguvis no zemes izejvielu šī kvēldiega izgatavošanai. To varēja paveikt tādēļ, ka visi šie cilvēki bija paēduši, jo zemnieks bija izmantojis traktoru, savukārt kāds šo traktoru bija izgatavojis utt. Izrādās, ka mēs šeit varam sēdēt un darboties brīvā gara dzīves jomā, pateicoties visas cilvēces kopdarbam. Saimnieciskajā dzīvē cilvēki ir saistīti savā starpā pavisam citādi nekā garā.

Attiecību saaudums šeit ir tik sarežģīts, ka ļoti grūti saskatīt tajā būtisko. Kas tad ir tas būtiskais? Būtiska ir cilvēku starpā ienākusi matērija. Šī joma atšķiras no citām ar to, ka šeit mēs nevaram satikties tieši – kā individualitāte ar individualitāti. Matērija zināmā mērā kavē šo satikšanos. Piemēram, zemnieks, kas mani baro, nevēršas pie manis personīgi, viņš pievēršas zemei. Viņš mani pat nepazīst. Viņš negrib un viņam arī nav jāgrib mani izprast. Viņš darbojas ar zemi, un viņam jāizprot tā. Bet arī šī ir tikai puspatiesība. Zemnieks pievēršas zemei, rēķinoties ar manām interesēm; tātad viņš tomēr pievēršas man, tikai caur zemi. Viņš ierauga mani, tā sakot, caur matēriju, nodibina caur pārveidoto matēriju attiecības ar mani. Un jūs nevarēsiet saprast, kas notiek visu šo matērijas pārveidotāju starpā, ja komunicēsiet tikai garīgā līmenī, mēģinot tiešā ceļā uztvert viens otra domas.

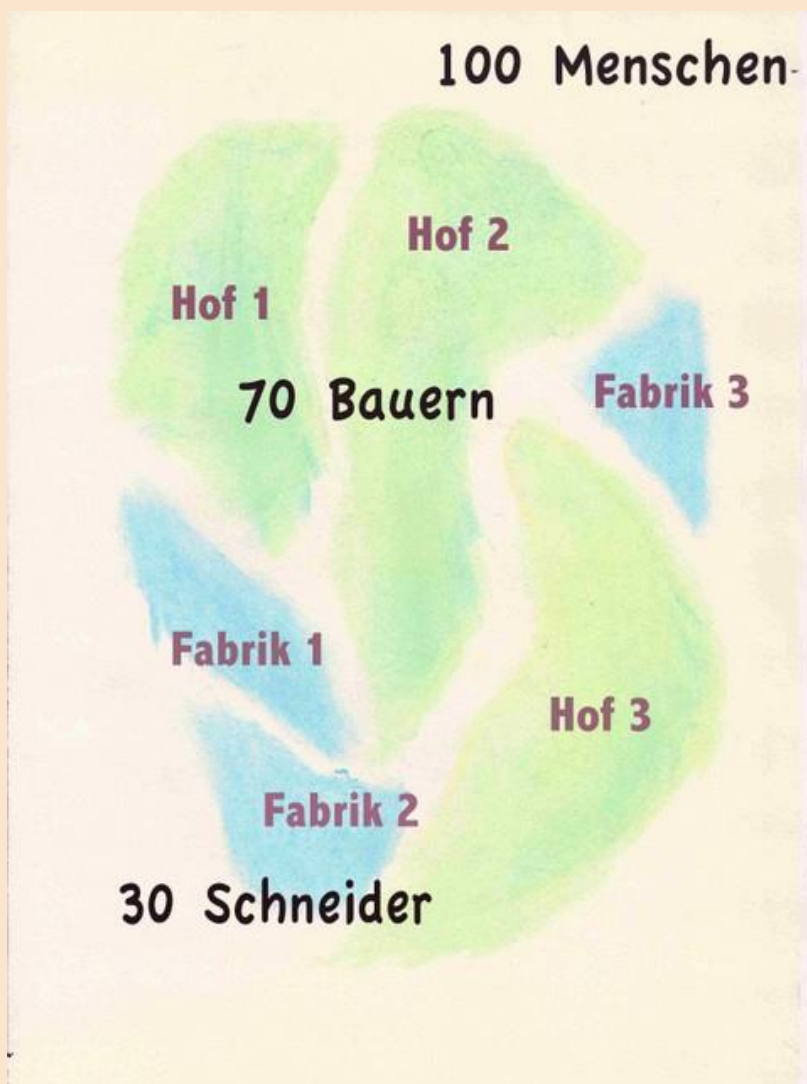
Brīvā gara dzīve mums ir vajadzīga gara dēļ. Tas mums nav ekonomiski jāpamato. [4] Individuāla tikšanās mums jāmeklē gluži garīgu iemeslu dēļ. Un tieši to mēs nevaram darīt, ja tikšanās starp cilvēkiem tiek traucēta, jo viņu starpā nostājas materiālā pasaule. Bet mēs varam darīt ko citu. Mēs varam ienirt ar garu materiālajā attiecībā, un tās kļūs mums caurspīdīgas, jo šķietami cietā matērija kļūst caurspīdīga cilvēka domai. Tas ir grūti, tādēļ šodien mēs ārējās lietās sastopamies ar sociālās jomas ierobežojumu. Tā mūsu uztverē arvien vairāk attiecas tikai uz ārējo, materiālo pasauli. Te apziņa par cilvēku pārtrūkst, tā burtiski atlec no matērijas. To jūs varat novērot dažiem šķietamiem trīsdaļīguma piekritējiem. Kad viņi runā par saimniecību, zem vārda „saimniecība” faktiski slēpjas dabaszinātniski, nevis saimnieciski, jēdzieni. Tā viņiem ir daba; šiem cilvēkiem sociālais faktors sākas tikai pēc saimniecības vai ārpus tās - gara dzīvē vai tieslietu dzīvē. Bet tieši tā tas nav. Saimnieciskajā dzīvē mūs saista nevis daba, bet pārveidotā daba, proti, preces. Un šī pārveidotā daba jeb preces ir tā saistītas savā starpā, ka mēs ar savu punktuālo prātu vairs nevaram tām piekļūt, nevaram tās pārredzēt. Te mums ir vajadzīgs kas cits.

Runājot par gara dzīvi, es vēl varēju skaisti pāriet no viena punkta pie nākamā, ļauties nelielai lirikai. Tad jūs mani sapratāt jau tādēļ vien, ka es teicu: Es. Tas ir pareizi situācijā, kurā cilvēks nostājas citu priekšā ar saviem jēdzieniem. Attiecībā uz saimniecisko dzīvi tas vairs neder. Te var domāt tikai tēlos. Tādēļ, pirms sāku runāt, es uzzīmēju vienu tādu tēlu uz tāfeles. Jūs noteikti jau esat sev jautājuši, diez, ko tas nozīmē, kāda tam ir jēga? Nu daļēji jēga ir tā, lai jūs visu laiku sev jautātu, ko es gribēju ar to attēlot? Tā es varēju būt drošs, ka jūs man sekosiet vismaz tik tālu (smieklī zālē), bet tagad es gribu jums atklāt, kas tas ir. Nē, te runa nav par ētermiesu vai ko līdzīgu. Zaļie laukumi ir atsevišķi lauksaimniecības uzņēmumi, turpretī zilie laukumi attēlo industriālos uzņēmumus – pieņemsim, tekstilfabrikas vai ko tamlīdzīgu. Jūs redzat, ka atbilde ir visai triviāla. Es esmu uzzīmējis uz tāfeles pasaules saimniecības tēlu. Tas ir tēls, kas vienkāršoti attēlo principiālas attiecības saimnieciskajā dzīvē.

Lai mums būtu vieglāk rēķināt, pieņemsim, ka šajā mazajā pasaules saimniecībā piedalās tikai simts cilvēku. Viņi ir sadalīti divās nozarēs: lauku saimniecībās un tekstilfabrikās. Runa ir tikai par tēlu, lai saprastu pasaules saimniecības principu. Tātad es rakstu: zemnieku saimniecība (*Hof 1, Hof 2 un Hof 3*), un šeit fabrikas (*Fabrik 1, Fabrik 2 un Fabrik 3*). Un tagad aplūkosim tās sīkāk. No šī tēla var daudz ko uzzināt.

Ja reiz šeit dzīvo 100 cilvēki, tad viņiem pavisam noteikti ir nepieciešams šis tas, ko daba tāpat vien nedod. Piemēram, maize un apģērbs. Šīs lietas nenāk tiešā ceļā no dabas, tās rodas cilvēku darba rezultātā. Ja šie cilvēki nevarētu patērēt to, kas savukārt rodas kā citu pasaulē strādājošu cilvēku izgatavotie produkti, šo cilvēku nebūtu vispār. Tas ir redzams kā uz delnas. Es nepasaku neko jaunu, tikai aprakstu tieši to pašu ainu no citas puses, sakot, ka katrs cilvēks gada laikā patērē noteiktu daļu šādu preču, tātad, mūsu piemērā – noteiktu daļu no graudaugu un tekstilpreču kopprodukta.

Menschen – cilvēki
Hof – zemnieku sēta
Bauern - zemnieki
Schneider - šuvēji

Tas nozīmē, ka uz gadu visas sabiedrības rīcībā jābūt noteiktam daudzumam graudu un noteiktam daudzumam tekstiluzņēmumu saražotās produkcijas. Jāsasniedz noteikta skaitliskā attiecība starp graudiem un tekstilprecēm, lai visi varētu eksistēt. To atzīs ikviens no jums, tam nav vajadzīga augstākā matemātika. Tagad es gribu uzdot jums vienu jautājumu: Vai šajā gadījumā ir vienalga, kā šie 100 cilvēki sadalīti abās nozarēs? Vai es varu brīvi noteikt, cik cilvēkiem no simts jāstrādā vienā un otrā nozarē? Vai es varētu, piemēram, teikt: 50 ir zemnieki un 50 šuvēji? Vai 10 ir zemnieki un 90 šuvēji? Vai varbūt pietiek ar vienu zemnieku, lai pārējie 99 varētu šūt drēbes?

Nē, jums taisnība, tas, protams, neies cauri. Graudaugi un tekstilizstrādājumi prasa dažādu darba intensitāti. Atkarībā no tā, cik pieprasīti ir abi preču veidi, rodas noteikts darba stundu skaits, kas nepieciešams viena produkta saražošanai, un noteikts darba stundu skaits otra produkta izgatavošanai. Rezultātā ir viegli aprēķināt, kāds cilvēku skaits jānodarbina. Tagad es lūdzu jūs neļaut sevi bezjēdzīgi maldināt ar šķietamo mašīnu darbu. Jo pats par sevi saprotams, ka mēs aprēķinām nepieciešamo darba stundu skaitu, kad mašīnu darbu esam atrēķinājuši. Runājot par sociālām attiecībām, mēs runājam par to, ko dara cilvēki. Tikai tā ir „darba” ekonomiskā nozīme. Pārējais ir gluži fizisks jeb mehānisks darbs, kas, ņemot vērā mūsu tēmu, pat netiek apskatīts. Ekonomiskai problēmai īstenībā ir pilnīgi vienalga, vai šie zemnieki vēl strādā ar zirgiem vai brauc jau ar traktoriem. Pieņemsim, ka tehniskie nosacījumi ir tādi, ka nepieciešams pavisam noteikts darba stundu skaits, kas cilvēkiem jāizpilda – mūsu piemērā, teiksim, izmantojot traktoru. Tātad es runāšu tikai par to, jo tikai tā mēs varēsim ieskatīties saimnieciskajā dzīvē.

Lai kāda tehnika būtu cilvēku rīcībā, saimnieciskā dzīve sākas tikai pēc tam, t.i., ņemot vērā tehnikas faktoru kā dotumu. Pieņemot, ka produktivitāte uz vienu cilvēku ir atbilstoša uzņēmuma rīcībā esošajai teknikai, tomēr nepieciešams vēl zināms cilvēku darba ieguldījums. Šis cilvēku darbs ir nepieciešams, lai izgatavotu tādu noteiktas preces daudzumu, kas patiešām tiktu izlietots. Mūsu mazās pasaules saimniecības simts dalībniekiem ir nepieciešams pavisam noteikts strādnieku sadalījums abās nozarēs, lai nodrošinātu pareizo skaitlisko attiecību starp saražotajām precēm, kas atbilstu reālajam pieprasījumam. Attiecībām jāmainās pēc vajadzības. Varbūt pareizi būtu 70 zemnieki pret 30 tekstilpreču ražotājiem, bet varbūt jābūt 80 zemniekiem un 20 tekstilpreču ražotājiem. Es to, protams, nevaru prognozēt, jo to var noteikt, tikai pārzinot faktiskās cilvēku vajadzības.

Tagad jūs redzat arī to, kādēļ attieksme pret profesijas izvēli nevar būt tāda, kā mēs par to esam raduši domāt. Šodien mēs sakām: Man patīk skolotāja profesija, tādēļ es būšu skolotājs. Īstenībā ne jau manas noslieces definē ekonomiski nepieciešamo „darbu”, bet mana tuvākā vajadzības. Kāds darbs ir nepieciešams, nosaka dabiskais organisms. Ne jau kāds ļaunprātis piespiež mūs strādāt, bet gan cilvēka daba. Un tas ir pavisam konkrēts darbs pavisam noteiktos apmēros. Pieņemsim, ka mūsu gadījumā vajadzības ir tādas, lai dotajā situācijā atbilstošais darba spēka iedalījums būtu 70 zemnieki pret 30 tekstilpreču ražotājiem. Te nevar valdīt nekāda brīvība, ja visi grib dzīvot. Te uz lauka jāstrādā precīzi 70 zemniekiem, un 30 cilvēkiem jāstrādā par šuvējiem.

Pieņemsim, ka tā tas ir noticis, un viņi visi strādā. Aplūkosim to mierīgi. Ja mums tas izdosies, tad drīz vien mēs sapratīsim vēl ko citu. Jūs jau redzat, ka šeit neviens nestrādā tikai sev. Tāpat kā skolotājs nemāca tikai savus bērnus, tāpat zemnieki neēd vieni paši savā laukā izaudzētos kviešus. Nē, zemnieku izaudzēto saņem visi cilvēki, tāpat arī tekstilindustrijas produkcija pienākas visiem. Var teikt: katrs no 100 iedzīvotājiem, lai varētu eksistēt, pretendē uz vienu kopīgā darbā saražoto produktu daļu. Tas, ko saņem atsevišķais kopienas loceklis, nāk no visas kopienas. Un otrādi: kopprodukts veidojas tikai tādēļ, ka katrs atrod savu vietu, kurā darbojoties viņš var dot ieguldījumu kopprodukta radīšanā. Te, lai saprastu ienākuma jautājumu, mums tas jāapgriež otrādi. Es pie tā vēl atgriezīšos.

Tagad mums šis tēls jāiekustina. Tas ir vēl pārāk stīvs, lai patiesi attēlotu sarežģīto un mainīgo ekonomisko procesu. Tātad, lūdzu, iztēlojieties, kā visi šie cilvēki strādā savās vietās. Tā tas diezgan veiksmīgi turpinās vairākus gadus. Bet tad dabā kaut kas mainās. Daba seko pati saviem likumiem, un cilvēks nevar tiem pretoties. Kad es to stāstu lielpilsētu iedzīvotājiem, viņu starpā vienmēr atrodas kāds, kurš nevar tam noticēt. Viņš netic, ka dabā var kaut kas mainīties, jo viņa pieredze saka, ka maizi jebkurā mirklī var vienkārši paņemt no veikala plaukta. Bet īstenība ir tā, ka maize, no vienas puses, ir atkarīga no cilvēku darba, bet, no otras puses, no dabas apstākļiem. Un šī dabas puse nepārtraukti mainās. Tas, ko augsne cilvēkam dod, ieguldot tajā to pašu darbu, mainās no gada gadā. Ņemsim ekstremālu gadījumu: augsnes eroziju. Augsne ir izskalota, atsārmota. Pirms dažiem gadiem tā bija milzīga problēma Ķīnā. Vai, teiksim, iestājas sausums, kā tas bija pirms dažiem gadiem Krievijā. Lai nu kā, dažādu iemeslu dēļ nākamajā gadā zeme var dot mazāku graudaugu ražu. Pie nemainīga darbinieku skaita var tikt savākts mazāk graudu.

Šis moments mums jāpatur prātā: ar to pašu darbu var iegūt mazāk graudu. Kas tad notiek? Paskatīsimies vispirms uz tekstilpreču ražotāju. Viņam šķietami nekas nav mainījies. Viņš joprojām var sūt un piedāvāt apģērbus tādā pašā apjomā. Bet viņš vairs nesaņems to, kas tam nepieciešams, lai turpinātu ražot tekstilpreces. Tā vienkārši vairs nav, jo, pretēji viņa darbam, citā vietā ir mazāk darba. Un kā tas izskatās no zemnieka puses? Zemniekam būs pašam jāapēd relatīvi lielākā daļa no savas produkcijas, pirms viņš varēs kaut ko atdot tekstilfabrikas strādniekiem. Viņam būs vairāk jā rūpējas par paša eksistenci. Un tekstilpreču ražotājam neatliek nekas cits, kā pieņemt atlikušos graudus, ja viņš negrib ciest badu. Viņš nevar iedot savus izstrādājumus mazāk, nekā to ir saražots. Pirmajam nav nekā kopīga ar otro. Bet tas nozīmē tikai to, ka graudi kļūst pārāk dārgi un tekstilpreces pārāk lētas!

Te jums ir cenas jēdziens reāli saimnieciskā nozīmē. Arī šodien tas nenotiek savādāk, arī šodien cenas pamatā tiek noteiktas, izejot no šīm attiecībām. Mēs to tūlīt sapratīsim labāk. Bet vispirms mēs gribam palīdzēt šiem 100 cilvēkiem, vai ne? Mēs taču negribam ļaut viņiem nomirt badā. Ja mēs neko nedarīsim, viņiem būs jāmirst. Iedomājieties, ka viņi vienkārši turpina strādāt kā strādājuši otro, trešo, ceturto un piekto gadu. Tā nelīdzsvarotās attiecības arvien vairāk pasliktināsies, kamēr pirmie tekstilfabrikas strādnieki sāks mirt no bada. Ko mēs varam darīt? Vai jūs to saredzat?

Kāda jauna sieviete: „Mums jāparūpējas par to, lai pietiekami daudz tekstilnozares strādnieku pārietu lauksaimniecības nozarē. Mums jāpārceļ darba spēks no nozares, kuras preces ir pārāk lētas, uz nozari, kuras preces ir pārāk dārgas.”

Paldies. Šī patiešām ir vienīgā iespējamā atbilde. Esmu ļoti izbrīnījies, ka jūs to uzreiz ieraudzījāt. Es bieži sniedzu šo piemēru, bet parasti paiet zināms laiks, kamēr kāds no publikas uzdrošinās atzīt, ka dažiem būtu jāatstāj sava darba vieta. Jums, protams, ir taisnība, šī ir vienīgā iespēja. Parasti gan es saņemu

atbildi, ka gaudi esot jāimportē. Retāk kāds piedāvā alternatīvu – eksportēt tekstilizstrādājumus. Taču abi varianti pasaules saimniecībā, kas darbojas pēc darba sadales principa, ir izslēgti. Ja es runāju par pasaules saimniecību, tad man jāņem vērā visas zemeslodes agrārā platība kopumā, arī visi tekstilizstrādājumi kopumā, nevis tikai agrārā platība Vācijas valsts robežās. Ja mums šodien vēl būtu tautsaimniecības, tad, protams, mēs varētu korigēt situāciju ar importu un eksportu. Taču, tā kā mums šodien ir pasaules saimniecība, tad vairs nav iespējas noregulēt situāciju ar eksportu un importu. Līdz ar Zemes organisma robežām beidzas iespēja atrisināt cenu problēmu ar importu un eksportu. Mēs taču nevaram tirgoties ar Mēnesi. Tādēļ mums jārisina šodienas cenu problēma Zemes robežās. Tā kā mums ir pasaules saimniecība, tad šajā jomā iespējamās ekspansijas robeža ir sasniegta. Nespēja rēķināt ierastajā veidā parāda to punktu, no kura sākas pasaules saimniecība; te jāsāk veidot jēdzienu „pasaules saimniecība”. Šajā punktā pirmo reizi jāsāk attīstīt pavisam jaunu, proti, ekonomisko domāšanu vai uzsākt iekšēju karu, kas ir vienīgā alternatīva ekonomiskajai domāšanai. Alternatīvi palīdzēt var tikai karš. Viena Zemes iedzīvotāju daļa varētu, piemēram, sagraujot citas daļas ekonomiku, mākslīgi radīt sev jaunu noieta tirgu. Kādu laiku tas varētu funkcionēt, bet tas būtu karš, nevis ekonomika. Un, ja jūs papētīsiet mūsu universitāšu intelektuālo produkciju, tad viegli pamanīsiet, ka šķietamā „saimniecības mācība” pārsvarā sastāv nevis no ekonomiskiem, bet tieši no militāriem jēdzieniem. [5]

Jautājums no publikas: „Es tomēr nesaprotu, kā ienākums kļūs lielāks, ja lauksaimniecībā strādās vairāk cilvēku. Augsnes kvalitāte taču tādēļ neuzlabosies.”

Te jau arī nav runa par augsnes kvalitāti. Lai gan teorētiski ir iespējams domāt arī par augsnes kvalitātes uzlabošanu, taču vispirms kaut kam ir jānotiek gara dzīves ietvaros. Būtu nepieciešama kāda ideja un noteiktas spējas, lai varētu to īstenot. Bet dzīvē jau nav tā, ka jaunas idejas rodas tieši tur un tajā mirklī, kad tās ir vajadzīgas saimniecībai. Gara dzīve jāaplūko pati par sevi. Pret to jāattiecas tāpat, kā jūs attiecaties pret dabu, proti, kā pret doto. Tāpat kā daba nosaka saimnieciskās darbības sākuma stāvokli, tā arī atsevišķa cilvēka patreizējās spējas nosaka situāciju. Tādēļ ir svarīgi nejaukt ekonomisko saimniekošanas jēdzienu ar fizikālo, jo ar fiziku, kas var veicināt tehnisko progresu un tādējādi ietaupīt darbu ekonomiskā nozīmē, saimniecībā ienāk gars. Lai ieraudzītu saimniecības procesu kā tādu, no tā jāizslēdz abi faktori – gan tehnika, gan daba. Tikai tad, ja varat uz tiem neskatīties, jūs atpazīsiet tīri saimniecisku problēmu.

Tādēļ es rēķinos ar cilvēku spējām tieši tāpat kā ar dabas apstākļiem. Es rēķinos ar spējām, ar tehniskajām idejām, kādas tās rodas brīdī X, un pieņemu augsnes kvalitāti tādu, kāda tā dotajā brīdī ir. Un tikai tad man rodas problēma. Gars un daba ir problēma, nevis risinājums. Jūs varat teikt arī tā: Atkarībā no tā, kādi ir gara un dabas priekšnosacījumi, ekonomiskā situācija nosveras uz vienu vai otru pusi. Gars un daba pastāvīgi izsit saimniecisko procesu no līdzsvara. Taču tie ir vienkārši faktori, kuri, skatoties no saimnieciskā redzespunkta, vienkārši jāpieņem kā dotums. Tādēļ saimniecības uzdevums ir izlīdzināt situāciju ar saviem līdzekļiem, uzturot līdzsvaru starp garu un dabu. Dabas svārstības ir problēma, nevis risinājums. Un tieši tāpat gara attīstība ir problēma, nevis risinājums. Redziet, es varētu nerunāt par to, ka augsnes kvalitāte pasliktinās, bet runāt tikai par to, ka gara dzīvē tiek izdarīti atklājumi, kuri uzlabo augsnes kvalitāti. Tad mums būtu tā pati problēma, tikai otrādi – kā spoguļattēlā. Tad, saglabājot darbinieku skaitu, mums būtu vairāk lauksaimniecības produktu, bet tie kļūtu pārāk lēti salīdzinājumā ar tekstilizstrādājumiem.

Gars un daba vienmēr iedarbojas tikai uz atsevišķām nozarēm. Bet no tā mūsu dzīve nebūt nav atkarīga. Tā ir atkarīga no savstarpējām nozaru attiecībām. Saimniecībā viss ir atkarīgs no samēra, nevis no absolūtās atsevišķu produktu masas. Tas ir neapgāžams fakts, kuru jūs viegli varat saprast ar šāda tēla starpniecību. Ņemiet augsni un spējas vienkārši tādus, kādi tie ir laika brīdī X. Tad taču kļūst skaidrs, ka kopienākums ir jo lielāks, jo vairāk cilvēku strādā lauksaimniecībā! Vai varbūt nē?

No publikas: „Nē, es to nesaprotu. Manuprāt, ienākums nemainās.”

Redziet, es kā cilvēks varu aizpildīt tikai noteiktu telpas daļu. Tas, cik es varu apstrādāt, kaut arī ar traktoru, ar mašīnu palīdzību, sniedzas līdz noteiktai robežai. Tieši tik daudz es varu paveikt, tieši tik daudz preču izgatavot. Vairāk ne. Lai preču kļūtu vairāk, man blakus jābūt vēl kādam, kurš dara to pašu. Tad būs vairāk. Tātad ir pašsaprotami, ka izdarīt vairāk var tad, ja strādā 40 cilvēki, nekā tad, ja to ir tikai 30. Bet es nojaušu, kas jums traucē domāt man līdzī. Varbūt jūs instinktīvi pielīdzināt „ienākumu” „peļņai”, kā to dara tie, kuri domā juridiski-loģiski. Vai tā ir?

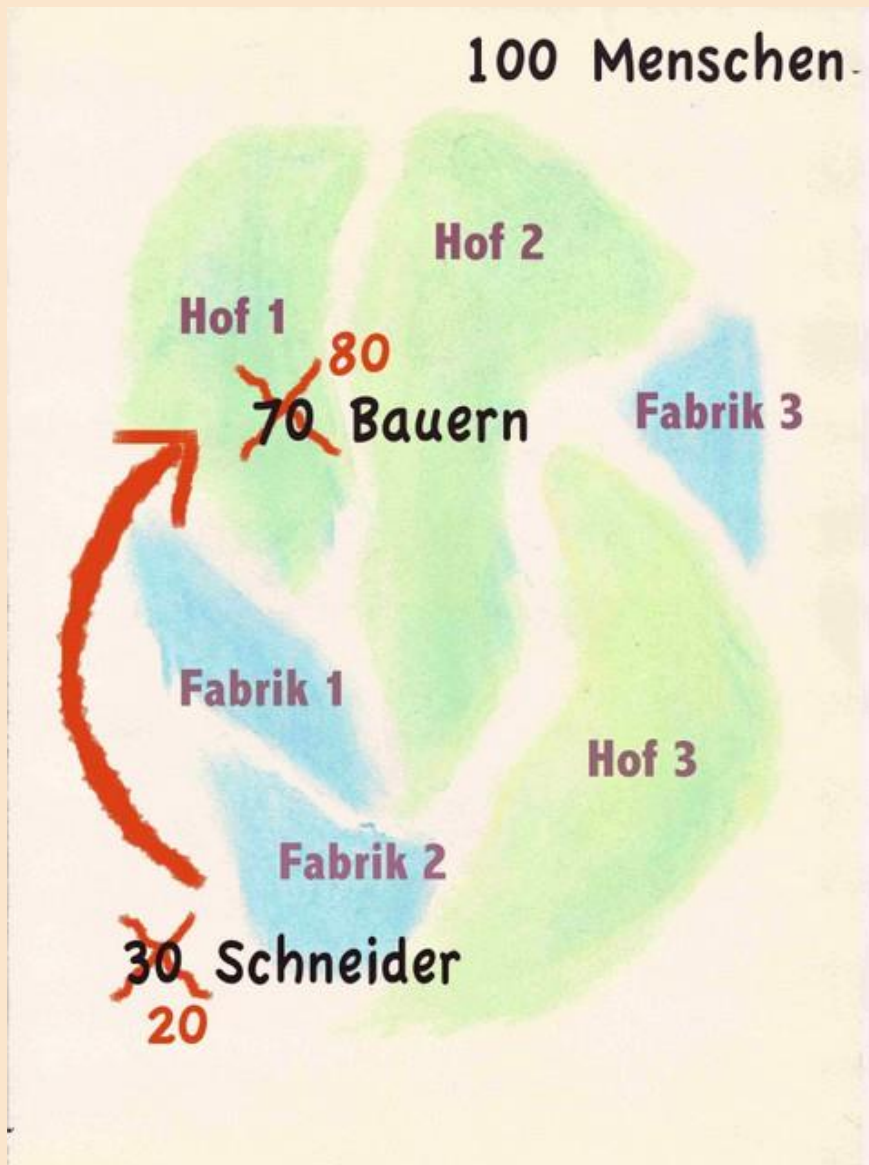
Katrā ziņā tas ir interesanti, ka jums ir šī domāšanas problēma. Te jums vienkārši jāuc galvu grieķu-romiešu tradīcija. Tomēr fakts paliek fakts: jo vairāk cilvēku strādā pie kāda produkta ražošanas, jo produkts kļūst lētāks, nevis dārgāks. Bet mēs domājam – ja arvien vairāk cilvēku strādā kādā nozarē, tad

viņiem vajadzīgs arī ienākums, tātad produktam jākļūst dārgākam. Te mēs domājam par pretenzijām, par atalgojumu, par subjektīvo īpašumu. Taču šai loģikai nav nekā kopīga ar realitāti. Nav tā, ka zemnieks patērē to, ko pats saražo. Reālais katra atsevišķā cilvēka ienākums – tātad tas, ko katrs cilvēks faktiski patērē – pastāv procentuālajā visu nozaru kopprodukta daļā. Respektīvi, tas attiecas uz katru ienākumu katrā nozarē.

Jums jāpatur prātā šis reālais cilvēka ienākums, bet vienlaicīgi jāizseko, kā atsevišķa cilvēka pārvietošanās dēļ izmainās kopprodukts, no kura zināms procents veido ienākumu. Tad jūs tiksiet saimniecībai uz pēdām. Tad jūs ievērosiet, ka iedomājaties tēlu, kas ir pastāvīgā kustībā. Varbūt paņemiet šo uzdevumu uz mājām: padomājiet, kādēļ dotajos tehniskajos apstākļos, palielinot strādnieku skaitu, produkts kļūst lētāks, nevis dārgāks, jo ienākums šajā nozarē taču palielinās?

Lai nu kā, mēs gribam šiem cilvēkiem palīdzēt, un mēs to izdarīsim, kā te dāma tika piedāvājusi, tas nozīmē, ka mēs pārvietosim strādniekus no tekstilnozares uz lauksaimniecību. Līdz šim 70 no 100 iedzīvotājiem bija zemnieki, pārējie 30 bija šuvēji. Tagad mēs palielināsim lauksaimniecībā strādājošo skaitu, kas iespējams, tikai samazinot strādnieku skaitu otrā nozarē. Tagad mums ir, teiksim, 80 zemnieki un pārējie 20 ir šuvēji. Rezultātā graudu daudzums salīdzinājumā ar tekstilpreču daudzumu atkal pieaug, tas nozīmē, ka attiecības nobīdās pretējā virzienā. Tas pazemina lauksaimniecības preču cenu salīdzinājumā ar tekstilnozares precēm. Cenu attiecības atkal atbilst cilvēku vajadzībām.

Un tagad mēģiniet saprast, ko tas nozīmē. Tas nozīmē, ka tagad visiem no kaut kā jāatsakās, proti, dēļ tekstilprecēm. To taču kļūs mazāk, un tās kļūs dārgākas. Saimniecībā, kas darbojas pēc darba sadales principa, vienas nozares paplašināšanai vienmēr atbilst kādas citas sašaurināšana, un tādēļ arī visu sabiedrības locekļu labklājība atkarīga no visu atsacīšanās kādā noteiktā punktā. Un tas norāda uz kaut ko ārkārtīgi svarīgu. Tas parāda, ka tiešām eksistē **objektīvas preču vērtību attiecības**, kas ir samērojamas ar cilvēka organismu. Es nevaru definēt šīs objektīvās vērtību attiecības; tās tiek definētas ar faktiskajām cilvēku vajadzībām. Pieņemsim, ka cilvēks drīzāk būs ar mieru nēsāt savu kreklu pāris nedēļas ilgāk, toties būt paēdis, nekā otrādi – skaistā uzvalkā badoties. Bet, kā jau teikts, to es nevaru zināt. Var būt arī citādi. Var būt, ka cilvēki vairāk pieprasīs apģērbu un būs gatavi mazāk ēst. Te ir svarīgi ņemt vērā dažādas faktiskās vajadzības. Tas rada zināmu vajadzību hierarhiju, objektīvas vērtību attiecības. Saimniekot nozīmē saskaņot ražošanas attiecības ar objektīvām vērtību attiecībām. Ja attiecības starp nozarēm ir tādas, ka tās saskan ar šīm objektīvajām vērtību attiecībām, tad mums ir tādas cenu attiecības, ar kurām var dzīvot ikviens cilvēks.

Tātad, te ir svarīga ne tikai izaugsme, bet arī apzināta tās samazināšana. Abi šie faktori ir savstarpēji saistīti. Abi ir viens un tas pats, tikai apskatīts no divām pusēm. Tā kā cilvēki nesaprot šīs reālās kopsakarības, ir radusies ES un eiro krīze. Tādēļ šodien visi ir spiesti spekulēt, citādi tas nefunkcionē. Situācija mainīsies, kad mēs varēsim precīzi pateikt, kurai nozarei noteiktā brīdī X ir jāaug un kurai jāsarūk, vadoties pēc faktiskajām vajadzībām. Kopš pastāv darba dalīšana, cilvēce stāv jautājuma priekšā: kā, no vienas puses, var aptvert objektīvās vērtību attiecības un, no otras puses, kā tām pielāgot attiecības ražošanas sfērā, citiem vārdiem: kā virzīt cilvēku plūsmu no vienas nozares citā.

Oficiālajā saimniecības zinātnē šī problēma parādās visai neskaidrā formā kā t.s. „vadības problēma”. Un, vai zināt, kā mūsu ekonomisti grib šo problēmu atrisināt? Viņi nemaz negrib to risināt. Viņi pat saka, ka cilvēks nevar atrisināt šo problēmu. Tā ir viņu teorija. Cilvēks nedrīkstot risināt šo problēmu, jo tā viņš traucējot problēmai atrisināties pašai no sevis. Nedrīkst traucēt problēmai pašrisināties. Un kā tad tā atrisinās pati no sevis? Caur cilvēku alkātību. Aiz alkātības, lūk, darbojoties t.s. „neredzamā roka”, un tas nāk no teoloģijas, kas jums varbūt ir zināms. Cilvēkam jādomā tikai pašam par sevi, tad Dievs atrisinās visas problēmas. Tāda ir teorija. Un šī reliģiozā dogma valda pār cilvēku prātiem tik absolūti, ka neviens, kurš nav zvērējis uzticību šim „dievam”, nedrīkst ne pasniegt, ne publicēties par saimniecības jautājumiem. Pat kreiso partija aizstāv „sociālo tirgus saimniecību” jeb ticību neredzamajai rokai.

Kā tad mīļais dieviņš atrisina mūsu problēmas? Es izmantošu mūsu tēlu, lai īsumā paskaidrotu, kā cilvēki to iedomājas. Pielietota mūsu tēlam, šī teorija par sociālo tirgus saimniecību, pirmkārt, nozīmē to, ka graudu kļūst mazāk, kā es to tiku aprakstījis. Rezultātā zemnieki var prasīt augstākas cenas. Tas savukārt, kā mēs zinām, rada problēmu šuvējiem viņu nozarē. Un tagad teorija saka: šie šuvēji ir sašutuši; viņi arī grib saņemt par savu precī vairāk, grib kļūt tikpat resni kā zemnieki. Tāpēc viņi maina nozari. Alkatība

dzen viņus lauksaimniecībā, jo viņi arī grib iedzīvoties no trūkuma, kas radījis iespēju pacelt cenas. Tā arvien vairāk šuvēju pārmetas uz lauksaimniecību. Tādēļ graudi kļūst arvien lētāki, kamēr kļūst pārāk lēti. Tad bankrotē zemnieki, jo graudu cena ir par daudz kritusies. Un atkal alkatība dzen cilvēkus citā nozarē, kamēr arī tajā ražotās preces kļūst parāk zemas, kamēr tajā neviens cilvēks vairs nevar izdzīvot. Tajā pašā laikā šie cilvēki, kuru vienā vietā ir par daudz, pietrūkst citur, kur tie ir vajadzīgi. Tur arī kaut kā ir par maz, atkal ir trūkums. Tā alkatība dzen cilvēkus tālāk un tālāk, arvien tālāk. Tas līdzinās svārsta vēzieniem, un katru reizi tas uzlido par augstu, un vienmēr iet bojā cilvēki – vai nu tāpēc, ka viņu prece kļūst pārāk lēta, vai tāpēc, ka citas būtiskas vajadzības netiek apmierinātas.

Jūs redzat – šīs teorijas īstais dzinējspēks ir pastāvīga trūkuma radīšana. Neparedzot trūkumu, jūs nemaz nevarat runāt par tirgus saimniecību. Ir zināms, ka šīs teorijas dēļ 30 miljoni cilvēku ik gadu mirst badā, un viņu kļūst arvien vairāk. Šis it tā saucamais tirgus mehānisms. Tirgus ekonomika nozīmē to, ka cilvēki neatrod objektīvās vērtību attiecības. Viņi ir pilnībā ieslodzīti savā tīri subjektīvajā redzeslokā. Un šo subjektīvo apjukumu pasludina par valsts reliģiju. Bet objektīvie faktori tomēr pastāv, arī tad, ja tos ignorē. Tie pastāv vienkārši tādēļ, ka pastāv cilvēku vajadzības. Un ja cilvēki faktus ignorē, jo grib ticēt mīļajam dieviņam, tad viņi arvien no jauna uzduras šiem faktiem, un tas ir tiešām sāpīgi. Objektīvas vērtību attiecības pastāv, vai mēs to gribam vai nē. Un tādēļ, ka tās tiek ignorētas, cilvēki objektīvu iemeslu dēļ ir spiesti no kaut kā atteikties. Tā vai citādi strādnieku savstarpējās skaitliskās attiecības vienalga izmainās, bet tādā formā, ka rodas neiespējamās lietas, proti, noteikts cilvēku skaits nokļūst uz ielas, un viņiem jāiet bojā, kamēr cilvēki piespiedkārtā, neapzināti seko vērtību attiecībām. Var teikt, ka tur ārā trako saimniecības dievs. Tas trako visur, kur cilvēks nesaprot sevi kā ekonomisku būtni un neieslēdz savu saprātu.

Rodas jautājums, kā var aptvert objektīvos faktorus pirms iestājas neiespējama situācija? Cik liela ir iespēja organizēt cilvēku darbu caur objektīvām vērtību attiecībām, kas ļautu cilvēkiem zināmā mērā balansēt, airēt pretējā virzienā tajā brīdī, kad situācija draud kļūt kritiska?

Tieši šo jautājumu paceļ Rūdolfs Šteiners pēc Pirmā pasaules kara. Un viņa atbilde, maigi izsakoties, ir briljanta vērtā. Mums pat nav obligāti jālasa viņa darbi; jūs varat paši pie tā nonākt. Viņa dotā atbilde izriet no vienkāršiem faktiem. Tas brīnišķīgākais ir tas, ka kāds ir izsekojis faktus, nevis izplūdis utopijs. Tātad, jūs paši pie tā nonāksiet, ja pievērsīsiet uzmanību tam, ko es tikko izdarīju, uzzīmējot šeit bultiņu un tādejādi novirzot strādniekus no vienas nozares citā. Bet, lai to ieraudzītu, jums jāiekļaujas šajā tēlā arī mani. Tātad, zīmējam šo bultiņu.

Asociācija – saimnieciskās darbības pārvaldes instruments

Kāpēc es varu uzzīmēt šo bultiņu un pateikt, ka tik un tik cilvēkiem jāmaina nozare, kurā viņi strādā, lai panāktu līdzsvaru, kas ļaus dzīvot visiem? Kādēļ es varu to darīt? Un kur tas balstās? Tas balstās manā absolūtajā apziņā, ka es atrodos pozīcijā, no kuras varu pārredzēt visas saimniecības sfēras. Es precīzi zinu, kas kurā vietā sagaida katru atsevišķo individu. Es zinu, kādi noteikumi attiecas uz zemnieku, un zinu zemnieka attieksmi pret šiem noteikumiem. Es zinu arī to, kā tekstilfabrikas strādnieks spriež par vienīgi sev personīgi tveramo, jo viņš ar to ir saistīts. Es zinu tās domas, kuras domā katrs cilvēks savā jomā, un es zinu arī katra cilvēka vajadzības.

Jūs teiksiet, ka tas taču nav iespējams! Es nevaru atcelt fiziskās telpas nosacījumus. Man vajadzētu izkāpt no savas ādas un ielīst katrā cilvēkā, lai spriestu par to, ko šis cilvēks uztver. Tādēļ, saka Rūdolfs Šteiners, jebkura individuāla domāšana ir rupja kļūda, kad tā tiek lietota saimniecībā. Indivīds vispār nevar spriest par to, kas saimnieciski ir pareizi. Visas zinātniskās prognozes šai ziņā ir zīlēšana kafijas biežumos. Jā gan, citos gadījumos Šteiners uzsver domāšanas nozīmi, bet šeit tieši otrādi. Tieši tur, kur visa pasaule gribētu domāt, Šteiners neatzīst domāšanas kompetenci. Viņš uzskata, ka jautājums, kuru mums uzdod saimniecība, nav aicinājums domāt, tas ir aicinājums praktiski darboties. Domāšanai jābalstās uztverē, lai varētu izveidot pareizu spriedumu. Un šis spriedums ir atkarīgs no attiecību uztveres starp objektīvām vērtībām. Tādēļ, saka Rūdolfs Šteiners, vispirms gluži ārēji jārada apstākļi, kuros katrs atsevišķais cilvēks varētu pārzināt ražošanas vajadzības un noteikumus konkrētā jomā, kā arī savas iespējas un vajadzības. Un sākumā jāpanāk, lai kļūtu redzamas attiecības starp dažādiem individuāliem spriedumiem. Tikai tad, ja katrs cilvēks aptvers, kā saimniecības jomā katrs individuālais spriedums mijiedarbojas ar citiem, cik ļoti tas nosaka citus vai pats ir citu noteikts, tikai tad arī būs iespējams izveidot spriedumu par visu ekonomisko situāciju kopumā. Tikai pamatojoties šajā kopainā, kas būs pārredzama un ko nevajadzēs burtiski „izdomāt”, katrs atsevišķais varēs spriest par savu ekonomisko darbību un tai atbilstoši ar savu ieguldījumu iekļauties kopējā procesā.

Tas nozīmē, ka ekonomiskais jautājums nav jārisina domāšanai; tas ir organizatorisks jautājums, proti, jautājums, kā katram praktiski organizēt uztveres iespēju. Kaut arī cilvēks nevar izkāpt no sevis, taču, ja to pareizi organizē, viņš var tikt pie dažādu atsevišķu spriedumu pārskata. Šteiners to sauc: atsevišķu spriedumu kopskats. Tagad paskatieties, ko konkrēti Rūdolfs Šteiners šai sakarā piedāvā.

Es to atkal gribētu paskaidrot ar mūsu piemēra palīdzību. Tātad, šeit ir zemnieku saimniecība, blakus vēl viena un tur vēl viena. Pirmais solis, ko piedāvā Šteiners, ir sekojošs: katra saimniecība deleģē vienu no saviem darbiniekiem uz tikšanos ar pārējo saimniecību pārstāvjiem. No katras saimniecības pa vienam, un visi satiekas vidū. Viņi dalās savā pieredzē, pēc tam atgriežas saimniecībās un apspriež ar kolēģiem pārējo saimniecību pieredzi. Tas nozīmē, ka šeit ir runa par padomi – nevis atsevišķa uzņēmuma padomi, bet **visus nozares uzņēmumus aptverošu padomi**. Šajā gadījumā ar lauksaimniecības nozares padomi. Šādi katrs zemnieks gūst pārskatu par kopējo situāciju savā nozarē. Viņš pārzina ne tikai savas augsnes kvalitāti, bet arī apstākļus, kādos strādā citi zemnieki, un viņš pārzina kopējo situāciju graudaugu audzēšanā. Viņš zina arī, kādi izgudrojumi tiek pielietoti citās saimniecībās, lai ietaupītu darbaspēku, jo ietekmēt darbu, pateicoties garīgo spēku ieguldījumam, ir tieši tikpat būtiski kā izmantot dabas apstākļus. Tādejādi mēs iegūstam efektīvu atrisinājumu uzņēmumu darba noslēpumam. Un tas pats notiek tekstilnozarē, kā arī visās citās nozarēs. Katrā nozarē visu uzņēmumu līdzstrādnieki, vai vismaz ievērojama to daļa, ir komunikatīvi saistīti savās starpā caur visus nozares uzņēmumus aptverošu padomi.

Bet tas ir tikai pirmais solis. Otrais solis – katras nozares padome atkal izvirza vienu pārstāvi uz tikšanos ar citu nozaru padomju pārstāvjiem, tā ka galu galā veidojas visas nozares aptveroša padome. Viņi dalās pieredzē un atgriežas atpakaļ savu nozaru padomēs, kur pastāsta uzzināto, un tad nodod gūto pieredzi katrs savam uzņēmumam. Rezultātā katram strādniekam ir pārskats ne tikai par savas nozares situāciju, bet arī par savas nozares attiecībām ar citām nozarēm.

Tātad šeit, vidū, rodas sava veida virsotne, caur kuru katrs savas jomas strādnieks ir komunikatīvi saistīts ar citiem. Un – ārkārtīgi interesanti – kas tad notiek šajā virsotnē. Tajā nekas netiek izlemts, tajā netiek pieņemti lēmumi. Lūdzu, piefiksējiet to: ja es saku, ka tur kopā sēž nozaru pārstāvji, tas nenozīmē, ka tie ir „darba devēji” vai tamlīdzīgi. Es pilnīgi noteikti nevēlos radīt jauna tipa darba devēju apvienību. Tie vienkārši ir strādnieku pārstāvji, kas deleģēti, lai informāciju par sava uzņēmuma situāciju nodotu citiem un saņemtu to pašu no viņiem.

Tas ir ļoti svarīgi. Ja es saku, ka tur augšā veidojas virsotne, tas nav vērtējums. Šī virsotne jāsaprot kā zināms krustpunkts. Šī virsotne nevar izmaksāt algu. Tā nevar pavēlēt, izriktot vai pieņemt likumus. Tomēr tikai šāda organizācija padara iespējamu saimniecības pārvaldi, kurai piemīt patiesa vara pār notiekošajiem procesiem. Kādēļ?

Paskatieties vēlreiz uz mūsu bildi. Te, centrā, lauksaimniecības pārstāvji satiekas ar tiem, kuri pārstāv tekstilnozari. Tātad, dažādu nozaru pārstāvji runā par savas nozares specifiku. Piemēram, tekstilrūpniecības pārstāvis ziņo: mūsu vajadzības nav mainījušās, arī mūsu ražošanas noteikumi palikuši tādi paši. Mūsu dēļ viss var palikt, kā ir. Tad uzstājas zemnieku pārstāvis un saka: mūsu nozarē ir radusies problēma, dažviet augsne kļuvusi mazāk auglīga. Ja darbs arī turpmāk tiks dalīts pa vecam, tad nākamajos gados mēs iegūsim daudz mazāk graudu. Tas arī viss. Principā šeit, augšā, nekas vairāk arī nenotiek. Pārstāvji atgriežas ar šīm ziņām savu uzņēmumu padomēs un tālāk – katrā uzņēmumā. Un tagad tur, lejā, jeb pašos saimnieciskās dzīves pamatos katrs zina, kas jādara. Tas ir tas interesantākais. Kādēļ viņš to zina?

Tādēļ ik viens saimnieciskā procesa dalībnieks zina to, ko Rūdolfs Šteiners sauc par kopīgu saimniecisku spriedumu, tātad savstarpējās atsevišķo spriedumu attiecības. Iedomājieties: tekstildarbinieks tagad zina, kā zemnieka spriedums maina viņa spriedumu. Viņš zina, ka nevar turpināties pa vecam, lai arī, skatoties no viņa pozīcijas, tā nešķiet. To viņš zina, pateicoties tam, ka asociē sevi ar pārējām nozarēm. Tas nozīmē – ja viņš arī turpmāk strādās pa vecam, tad nevarēs vairs saņemt par savu ieguldījumu to, kas viņam nepieciešams. Tagad viņš to zina. To zina arī augstskolu pasniedzēji, proti, ka nav vairs jēgas izglītot tekstilindustrijas speciālistus, ka tagad jāizglīto lauksaimniecības speciālisti. To zina arī investors, proti, ka tagad nav jēgas kreditēt tekstilindustriju, drīzāk jāveicina lauksaimniecības ražošanas līdzekļu izgatavošana. Tas nozīmē, ka var iekustināt kapitālu un cilvēku plūsmu, **apzinoties faktisko vērtību**

veidošanās nosacījumus. Tātad, šo kopīgo spriedumu neviens nav veidojis; tas ir pašas pasaules saimniecības spriedums, kurš izriet no faktu kopsakarības.

Šī, protams, ir ļoti vienkāršota bilde, taču, cerams, tā ļauj labāk saprast principu. Kas tad te īsti notiek? Te tiek parādīts, kā individuālie spriedumi nosaka cits citu. Katrs individuālais spriedums ir nepareizs. Ja es, piemēram, saku, ka varu izgatavot bikses par 80 eiro, tad tas ir pareizi tikai tajā gadījumā, ja es par šiem 80 eiro varu nopirkt man nepieciešamos produktus. Katrs spriedums, kuru cilvēks veido savā jomā, no saimnieciskā redzespunkta ir neizbēgami nepareizs; pareizi spriedumi var rasties tikai asociācijā, jo tad manas cenas kalkulācijā ietilpst visas cilvēku saražoto produktu cenas. Ko patiesībā nozīmē tekstilpreču ražotāja spriedums: „Es vēl gadiem ilgi varu ražot tieši tāpat kā līdz šim”, var saprast tikai tad, ja zina faktorus, no kuriem šis spriedums veidots. Un šie faktori ir citās jomās esošo cilvēku spriedumi. Tie ir spriedumi, kurus tekstilnozares darbinieks nevar izveidot, jo viņš nepārzina šīs jomas.

Ja cilvēks grib pieņemt pareizu lēmumu par saimniecisko darbību, viņš to var, tikai pateicoties visu spriedumu pārskatam. Cita ceļa nav. Visi pārējie ceļi ved pie haosa. Tādēļ valsts vara ir vienkārši bezspēcīga, jo tās pieņemtajiem likumiem nav nekā kopīga ar izpratni par objektīvo lietu vērtību. Valsts kompetencē ir tikai tas, ko tieši tāpat var izsecināt ikviens cilvēks. Saimniecība balstās citu cilvēku vajadzībās, un šīs citu vajadzības jāspēj saprast tieši tāpat, kā veselīgā demokrātijā jāsaprot, kas ir taisnīgums. Un tas nenotiek balsojot, bet tikai savstarpēji asociējot caur darbu un patēriņu saistītās sfēras. Tikai tad rodas kas tāds, ko var nosaukt par īstu ekonomisko varu. Tad rodas valsts varas ekvivalents, proti, īsta vara pār ekonomisko procesu. Tas nozīmē, ka neviens nevar rīkoties pretrunā ar spriedumu, kas rodas no visu spriedumu pārskata, ja viņš negrib kaitēt pats sev. Kas tad būtu jādara tekstilpreču ražotājam, kad viņš ir uzzinājis objektīvu apstākļu dēļ radušos situāciju? Vai viņš var ražot tālāk kā līdz šim? Vai viņam jāņem kredīts, ja viņš zina, ka rīt neko nevarēs pārdot? Un kurš dos viņam kredītu? Tātad, asociācija nebūt nav bezzobaina iestāde, jo tajā pirmo reizi tiek domāts saskaņā ar saimniecības loģiku. Likums nav veidots no saimniecības loģikas redzespunkta, bet – ciktāl tas ir pieļaujams – veidots no taisnīguma loģikas redzespunkta. Tas stāv uz patstāvīga pamata, tāpat kā no patstāvīgas augsnes izaug ekonomisks kopspriedums. Tas jāsaprot, jo, kamēr mēs turpinām pieprasīt no valsts atrisināt to, ko tā nemaz nevar atrisināt, situācija kļūst arvien sliktāka.

Nevis petīciju rakstīšana nodrošinās nākotni, bet uztveres procesu organizācija, kā tas nupat tika parādīts. Rūdolfš Šteiners to, kas šādi var izveidoties, sauc par „kolektīvo spriedumu”. Cilvēku nošķirtība caur matēriju jeb preci, kas ienāk viņu starpā, tiek pārvarēta ar uztveres procesiem. Saimnieciskā asociācija nozīmē uztveres orgāna izveidi, kas padara indivīdam zemi jeb matēriju „caurspīdīgu”. Un tikai tas palīdz cilvēkam atrast motivāciju savam darbam cilvēces progresā vārdā. Var teikt, ka tikai tas arī ļauj cilvēkam rīkoties morāli. Jo tikai tad, ja es ieraugu otru cilvēku, es varu izjust mīlestību un likt to savas darbības pamatā. Pašlaik mēs visi esam spiesti darboties amorāli, jo mēs vadāmies tikai pēc pašu spriedumiem, bet tā neizbēgami ir tikai mūsu egoisma izpausme. Un tas ir tas interesantākais Rūdolfa Šteinera idejā, ka viņš nespriež par to, vai cilvēks ir labs vai slikts. Viņš tikai piedāvā radīt apstākļus, kuros cilvēks, ja viņš grib labu, to var darīt. Pašlaik cilvēks nemaz nevar darīt labu, pašlaik viens izmanto otru, vai to grib vai nē. Vienkāršs strādnieks, saka Rūdolfš Šteiners, ir vislaunākais ekspluatators, jo viņš iztiek no patēriņa preču lētuma un līdz ar to no savu līdzcīvēku ciešanām.

Jūs varat teikt, ka asociācija ir utopija. Īstenībā tā ir tiešs pretstats utopijai. Es jums pateikšu, kas ir utopija. Utopija ir gribēt lietot *Demeter* produktus, neizveidojot asociāciju. Ja jūs nezināt, kā brokastu olas cenu var nolaist no 20 eiro līdz 50 centiem, neiedragājot vidi un nekaitējot cilvēkiem, tad jūs nevarat taisīt nekādu *Demeter*. Un šāda situācija ir arī šeit, Šveicē. Varbūt jūs esat tai sekojuši. Tagad var redzēt, ka bioprojektu skaits un sortiments nevar pieaugt, tādēļ ka tie paši balstās ekspluatācijā. Tādēļ rodas pretestība lielām bio ķēdēm. Šī pretestība, protams, arī ir absolūti kļūdaina, jo pati par sevi cenu pazemināšana, pateicoties organizētai tirdzniecībai, nav negatīva parādība, bet tieši svētība. Taču viss ir atkarīgs no tā, kā mums izdosies šo cenu pazemināšanu, ko piedzīvo atsevišķa nozare, socializēt, nostādot to pareizās attiecībās ar citām nozarēm. Tikai tad mēs tiešām veicināsim saimniecisko dzīvi.

Kā rodas ienākums?

Mēs esam spiesti sekot asociācijas principam, vai arī būvēt melu konstrukciju. Ir utopiski domāt, ka var īstenot idejas, neņemot vērā realitāti, kas nepieciešama gara esamībai. Ar dvēseli atrasties Antroposofiskajā biedrībā, vienlaicīgi ļaujot dzīst savu gribu tirgus mehānismam, – tā ir utopija. Tādejādi pati Antroposofiskā biedrība darbojas antisociāli, jo tā audzina cilvēkus utopiskai domāšanai. Domāšana taču kļūst utopiska, ja griba nav apgārta, ja cilvēks nevar mainīt savas darbības virzienu, piemēram, pieliekot pūles, lai nodibinātu īstu uzņēmuma padomi. Tā vietā viņš sapņo par beznosacījuma pamatienākumu.* Tieši tādēļ, ka viņš negrib atzīt sociālo dzīvi, bet domā tikai par savas antroposofijas glābšanu, tiek radītas lamatas pašai antroposofijai.

Saimniecība pieļauj tikai altruismu. Šodien vairs neviens nevar uzturēt savu ķermeni pats. Tas viņam jāuztic visai cilvēcei. Mans ķermenis tiek uzturēts, pateicoties visas cilvēces sadarbībai. Un otrādi – mana darba rezultāts plūst tālāk pasaulē; tā es uzturu sava tuvākā ķermeni, viņa fizisko eksistenci. Līdz ar to ienākuma jautājums nostājas uz galvas. Šodien tas vairs nav jautājums par to, kā es varu saņemt savu ienākumu. Jautājums ir: kā lai es ieņemu dzīvē to vietu, kurā es vislabāk varu apmierināt savu tuvāko vajadzības? Tikai tad, ja cilvēks atradīs dzīvē vietu, kurā darbojoties viņš var vislabāk apmierināt savu tuvāko vajadzības, katram būs arī ienākums. Tas ir reāli. Jūs varat filosofēt par to, ka katram cilvēkam jābūt „tiesībām” uz ienākumu vai ka nauda ir šīs „tiesības”, bet ienākumam arī reāli jāpastāv; tiesībām jāatbilst kādai reālai vērtībai. Un šī reālā vērtība var tikt radīta tikai tad, ja mēs izveidosim antipodu valsts garantētā ienākuma utopijai.

Mans ienākums var balstīties tikai uz cita cilvēka tiesību rēķina. Savukārt, ja tiesības ir tas, kas padara visus līdztiesīgus, tad tiesībām nav nekādas ekonomiskās nozīmes, tad to ekonomiskā vērtība līdzinās nullei. Tātad, ja jūs ejat un pieprasāt no valsts garantēt jums ienākumu, jūs ne tikai pieprasāt ekonomiski neiespējamo, bet reizē arī atceļat tiesisku valsti. Tad jūs padarāt valsti par nelīdztiesības advokātu, t.i., par jūsu ekonomisko interešu advokātu. Tad noteiktu lomu spēlē jūsu valsts piederība jeb pilsonība, ja jūs, piemēram, komunicējat ar kādu Taizemes iedzīvotāju. Tad tas, ko taizemietis jums dod, balstās ne vien attiecībās starp viņa devumu un jūsu pretdevumu, bet daļēji arī tajā, ka jums kā pilsonim atšķirībā no viņa ir tiesības. Tad taizemietim jādod jums relatīvi vairāk, nekā tad, ja no svara būtu tikai attiecības starp jūsu abu devumiem. No šī redzespunkta jums jau sen ir pamatienākums. Kā jau teikts, kustība par beznosacījuma pamatienākumu ir nepareizu attiecību garīgs turpinājums. Ja jau tā, tad jums jāpieprasa pamatienākums uzreiz visai cilvēcei. Tad jums jāsaka, ka jebkuram cilvēkam ir tiesības uz pamatienākumu. Bet tad jūs uzreiz ievērosiet, ka ar to netiek panākts pilnīgi nekas.

Vismazāk šodien tiek saprasta trešā sociālā organisma joma, proti, juridiskā dzīve. Tiesības pazūd tajā mirklī, kad tās grib sajaukt ar saimniecisko dzīvi. Patiesībā cilvēkiem vismīglainākais priekšstats ir tieši par demokrātiju, jo viņi saista tiesības ar to, ko nevar saprast pašu no sevis, proti, ar saimniecisko dzīvi. Jums jāizprot juridiskā dzīve pēc tās principiem tieši tāpat kā saimnieciskā un garīgā dzīve. Tagad, diemžēl, laiks ir aiztecējis, bet es tomēr gribu īsi pievērsties juridiskās dzīves avotam un līdz ar to norādīt uz veselīgas valsts dzīves pamatu. Iedomājieties, ka es paņemu rungu un iekaustu šo jauno cilvēku, kas sēž šeit priekšā. Diemžēl, man nav pie rokas rungas, tādēļ es jūs lūzdu pēc iespējas dzīvāk iztēloties šādu situāciju. Kas mūs šajā mirklī apvieno, kāda izveidojas starptelpa? Tagad jums rodas noteikta sajūta, proti, visiem vienāda, vai ne? Tātad, ja viņam laimējas, tad visiem, vai vismaz lielākajai daļai klātesošo, rodas viena un tā pati sajūta. Citādi viņš aizietu bojā, ja lielākajai daļai klātesošo nerastos sajūta, ka tas nav cilvēka cienīgi šādi rīkoties. Ne ar vienu cilvēku nedrīkst šādi apieties. Tas ir kas universāls. Nav tā, ka jums šis kungs kaut kā īpaši patiktu, vai jums viņš būtu kaut kā īpaši jāuztver. Gara dzīvē uztvere ir būtiska, turpretī šeit tas tā nav; šeit ir būtiski tas, ka saceļas kaut kas pilnīgi universāls un ka jūs tajā neesat brīvi, šis universālais vienkārši ir klāt, vai jūs to gribat vai nē. Viņam noteikti klātos plāni, ja jums sākumā nāktos šo to pastudēt, tad apspriest minēto gadījumu savā starpā, lai noskaidrotu, kā novērtēt manu uzbrukumu. Tātad, šeit ieslēdzas kaut kas līdzīgs instinktam, lai varētu valdīt taisnīgums. Mums ir skaisti vārdi „**taisnīguma sajūta**” (*Rechtsgefühl* – burt. tiesību sajūta). Gan vācu, gan latviešu valoda jau rāda mums pareizo ceļu.

Bet šī taisnīguma sajūta nebūtu nekas, ja tā nekertos pie vardarbības, ja tā neizslēgtu mani no jūsu sabiedrības. Mirklī, kad es šo cilvēku situ, es vairs neatrodos šajā starptelpā. Tad es tieku pārskatīts, un te jums ir demokrātijas jēdziens. Demokrātija ir individuālās vardarbības izslēgšana likumīgas vardarbības ceļā. Te nu ir demokrātija. Demokrātijā visa vara balstās cilvēku taisnīguma sajūtā. Tas ir kaut kas universāls, tajā visi cilvēki ir vienlīdzīgi. Taču šodien mūsu sabiedrībā demokrātijas ir tikpat maz kā brīvās gara dzīves vai asociatīvās saimniecības. Padomājiet kaut vai par to, ka mūsdienās tiesības var šķietami nopirkt. Protams, ka īstenībā tās nevar nopirkt, jo tās, kā jau teikts, balstās taisnīguma sajūtā. Ko tad cilvēki īsti pērk, kad viņi šķietami pērk tiesības? Viņi pērk valsts vardarbību. Viņi privatizē valsts vardarbību, kad pērk tiesības uz zemi vai ko citu. Mums šodien visvairāk pietrūkst tieši tā dēvētās demokrātijas.

Ja mēs katru no trīs sociālā organisma locekļiem varam izprast, tad mēs varam tos arī cienīgi izveidot. Es gribēju jums sniegt par tiem pirmo priekšstatu. Ja to nedara, tad šie trīs locekļi darbojas haotiski, traucējot cits citam. Tad saimniecība iejaucas tieslietās, valsts gara dzīvē, tad brīvais gars grib īstenoties saimniecībā un brālība garā, un tad cilvēki kļūst par jēriem garā (*Lämmer im Geiste*). Patiesi interesanta šī ideja par sociālo trīsdalīgumu kļūst tad, ja jūs uztverat ne tikai pašus procesus, bet izsekojat arī to mijiedarbību. Šai ziņā, protams, būtu vēl daudz sakāmā, taču šobrīd es priecātos par sarunu, kurā šo to varētu papildināt, un varbūt mums izdosies pārrunāt arī kādu praktisku iniciatīvu šajā virzienā.

---

* Beznosacījuma pamatienākums – Jau vairākus gadus Vācijā un Šveicē tiek apspriesta un virzīta ideja par to, ka valstij jāpiešķir katram cilvēkam noteikta summa bez nosacījumiem, vienkārši tādēļ, ka viņš ir cilvēks, turklāt summai jābūt tādai, kas sniedz iespēju mierīgi dzīvot.

[2] Iebildumi, kuri te uzreiz varētu rasties, ir pamatoti. Piemēram: kā brīvās gara dzīves apstākļos vari būt drošs, ka neuzticies šarlatānam? Taču būtu jāizvairās jaukt gara dzīvi ar juridisko; jānogaida, kas notiks ar šo iebildumu, kad minēto domu izdomās līdz galam. Iedomāsimies universitāti, kurā pasniedzējs var gūt panākumus, tikai pateicoties tam, ka studenti viņu atzīst. Tad viņa vārdam būs vērtība. Un kad jauns speciālists atnāk uz slimnīcu un grib strādāt par ķirurgu, slimnīcas vadība viņam var jautāt: pie kā jūs esat mācījies? Vai jūsu pasniedzējs ir devis jums personīgu rekomendāciju? Vai mēs drīkstam parunāt ar jūsu pasniedzēju? Atsauksmās uz kādas personas vārdu izsaka vairāk nekā visas atzīmes un „tiesības”.

Tātad, brīvs atzinums par medicīnas studentu var izpausties brīvi izsniegtā „sertifikātā”. Tikai šāds „sertifikāts” nepiešķir tiesības operēt. Tas nozīmē: ja atrodas cilvēki, kuri ir gatavi maksāt topošajam ķirurgam no saviem ienākumiem un ļauj viņam sevi operēt, tad tas ir iespējams arī bez viņa skolotāja atzinuma. Šī brīvība satur sevī arī sliktā iespēju un ir nepieciešama tiešā komunikācijā starp cilvēkiem, lai cilvēce varētu attīstīties uz priekšu. Lai tas būtu iespējams, jāattīstās arī tām idejām, kuras sākumā nerod sapratni vecās mācības pārstāvjos.

Lai izsniegtu autovadītāja apliecību, ir, piemēram, nepieciešams acu ārsta spriedums par cilvēka redzes kvalitāti. Auto neattiecas tikai uz individuālo sfēru, bet pieder arī sabiedriskā transporta un līdz ar to tiesību sfērai. Taču acu ārsta tiesības sniegt savu spriedumu nedrīkst būt atkarīgas no kāda pastarpināta apstākļa, kā, piemēram, auto vadīšana ir atkarīga no redzes spējas. Jo te mēs saskaramies ar cilvēku savstarpējām attiecībām, un šeit visa svētība var nākt tieši no viena cilvēka attieksmes pret otru. Ārstam jādod iespēja būt brīvam saskarsmē ar saviem pacientiem un kolēģiem, bet atkarīgam būt tikai no viņu personīgā, nevis kāda trešā, sprieduma. Pacientam jābūt brīvam noteikt savu ārstu un zāles, brīvi „iecelt” noteiktu cilvēku ārsta „amatā” un piešķirt noteiktai substancei „ārstniecības līdzekļa” statusu. Vēlēšanās jau iepriekš definēt, kādas metodes „vispārēji” der, piemēram, vēža dziedināšanā un padarīt no tām atkarīgas ārsta tiesības ārstēt, nozīmē atteikties no dziedināšanas.

Kultūras un zinātnes jomā izšķirošs drīkst būt tikai to cilvēku spriedums, kuri reāli uztver cilvēku, par kura devumu viņi spriež. Tas nozīmē, ka nevar būt standarta skalpeļa lietošanā, kā tas ir automašīnas vadīšanā. Tiem, kas baidās no sliktām sekām, ieteicams pievērst uzmanību tām patiešām sliktajām sekām, kuras izraisa abstraktās normas medicīnu profesionalitātes vai terapijas izvēlē.

Tuvredzīgais secinājums, ka arī garīgās dzīves jomā jāpastāv kaut vai minimālām normatīvām prasībām, kuru nepildīšanas gadījumā cilvēku varētu apsūdzēt, balstās utopiskas domāšanas māņos. Jo tā ir utopija domāt, ka var „nodrošināties” pret atsevišķa cilvēka nespēju pildīt uzticētos pienākumus. Jo vairāk jūs gribat izvairīties no indivīda brīvības, jo vairāk pieaug jūsu nedrošība, jo, piemēram, acu ārstam ir jābūt tiesīgam apliecināt braucēja redzes kvalitāti, bet kurš piešķir acu ārstam šīs tiesības? Vai tas kaut kā attiecas uz viņa pacientu? Un kurš savukārt pilnvaro šo „trešo” pārbaudīt acu ārstu?

Realitātē nav iespējams izslēgt indivīdu. Ir iespējams tikai bīdīt „spriedumu” arvien tālāk, kamēr spriedējam vairs nav nekāda sakara ar apspriežamo. Šādā gadījumā cilvēkos iestājas vēlāmā drošības sajūta. Šī sajūta balstās cilvēka Es nostumšanā tik abstraktās augstienēs, ka tas kļuvis neredzams (un tādēļ neatrisināms). Tajā pašā laikā, atdalot spriedēju no apspriežamās situācijas, nedrošība sasniedz maksimumu. Tad Es, no kura taču ir atkarīga dzīvība, izvairās no cilvēciskām attiecībām un citam Es vairs nav tverams. Tātad ir jāsaprot – lai arī tiesības saņemt vadītāja apliecību ir atkarīgas no redzes testa rezultātiem, bet par ārsta spējām cits neviens galvot nevar. Starpcilvēciskā līmenī garam jākomunicē ar otru garu tieši un bez starpniekiem. Vienmēr, kad cilvēks no tā izvairās, kad viņš meklē kādu augstāk stāvošu instanci, viņš atrodas apziņas stāvoklī, kāds bija raksturīgs senajā Ēģiptē vai Eiropas viduslaikos, un sekas ir individualitātes nespēja pilnībā atraisīt savas spējas.

Sociālais trīsdalīgums nenodarbojas ar šādām utopijām. Nav noliedzams, ka brīvā gara dzīves situācijā var parādīties kāds nespējīgs „speciālists”, bet tai pašā laikā arī spējīgais var ieņemt sev atbilstošu vietu. Un tad nespējīgajam nāksies konkurēt ar spējīgo. Tikko valsts pārstās noteikt „ārstus” un „ārstniecības līdzekļus”, nespējīgais vairs nevarēs noturēties, kā tas notiek tagad, ietekmējot valsti, uzpērkot ierēdņus vai lobējot noteiktus ārstniecības līdzekļus. Kurš gribēs būt ārsts, nevarēs uzspiest sevi sabiedrībai, pamatojoties uz „tiesībām”; viņam būs jāiztur cilvēku pārbaude, kuru ārstēšanā būs jāizmanto savas spējas. Kurš papūlēsies izsekot brīvības jēdzienam līdz pašam galam, atzīs, ka juridiski derīgi „sertifikāti” zaudē nozīmi, bet drošība daudzārt pieaug.

[3] Nav jābaidās, ka tas nenotiks, ka cilvēki, piemēram, negribēs atzīt speciālistu, ja ārējā autoritāte tiks atcelta, jo cilvēki būs spiesti ļaut viens otram darboties. Ja vienā telpā sēž 10 cilvēki un viņiem kaut kas kopā jāpaveic, bet neviens un nekas viņus nespiež to darīt, tad viņi nevarēs to izdarīt citādāk, kā brīvi atzīstot viens otru. Jo darboties vienmēr var tikai konkrētais cilvēks. Šodien, piemēram, valdorfskolotāji sūdzas, ka nezina, kā var īstenot Rūdolfa Šteina prasību strādāt ne tikai ar direktora, bet arī izslēdzot jebkādas demokrātiskos procesus. Atbilde ir vienkārša: viņiem tas vienkārši konsekventi jāsāk darīt, jo, tikai atsakoties no demokrātiskas balsošanas šajā jomā, kļūst iespējama brīva, zināšanās balstīta vienprātība. Svarīgi ir ļaut garam darboties, risināt problēmas, ja viņš grib piedalīties dzīvē. Tikai pieredzes ceļā var ieraudzīt, kā tas isti ir domāts.

[4] Ja individuālas saskarsmes pārtraukšana dēļ industrializācijas arvien no jauna tiek formulēta kā brīvās gara dzīves iemesls, tā ir tikai personīgās gaumes izpausme. Brīvā gara dzīve ir pamatota pati sevī, tai nav ekonomiska pamatojuma. Ir taisnība, ka saimnieciskā dzīve ietekmē garīgo, bet tieši tā ir saimnieciskās dzīves problēma, nevis risinājums. Turklāt taisnība ir arī tā, ka tikai garīgajā dzīvē var rasties redzējums, kas dod atbildes uz saimnieciskiem jautājumiem. Un šāds redzējums sniedz atbildi nevis gara dzīves ietvaros, bet atzīstot saimniecisko dzīvi par patstāvīgu procesu līdztekus gara dzīvei. Lietas būtībai atbilstošs saimnieciskās dzīves redzējums, kādu var izveidot gara dzīves ietvaros, rada sapratni, ka saimnieciskā dzīve nevar balstīties tajos spēkos, kuri balsta gara dzīvi. Tikai tas, kurš to saprot, drīkst pamatoti apgalvot, ka gara dzīvei ir nozīme arī saimnieciskajā dzīvē.

[5] Ja domā tīri ekonomiski, tad nonāk pie kaut kā konkurences ideoloģijai pilnīgi sveša. Piemēram, ekonomiski nav nekādas jēgas, ja kāda valsts grib būt eksporta pasaules meistare. Ja, teiksim, vācieši grib eksportēt savus ražojumus, tad viņi saņem ienākumu tikai no tā, ko pretī piedāvā, piemēram, grieķi. Tātad interese var būt tikai par līdzvērtīgu sadarbību. Ja to neredz un grib pārdot savu preci lētāk, neņemot vērā otru pusi, tad ar savām lētajām cenām grauj, piemēram, grieķu saimniecību, uz kuras paši balstās. Rezultātā jāķeras pie tiesībām, tātad pie grieķu valsts. Šis princips agri vai vēl neizbēgami novedīs pie kara Eiropā, tādēļ ka tas ir kara princips. Savukārt, ja domā tīri ekonomiski, tad vispirms sastopas ar tīri ekonomisku faktoru, proti, ar cenu veidošanu. Šis faktors pauž savstarpējās skaitliskās attiecības starp dažādās nozarēs strādājošiem cilvēkiem. Piemēram, ja lauksaimniecības ražojumi kļūst pārāk dārgi salīdzinājumā ar tekstilrūpniecības ražojumiem, tad cilvēkiem jāpāriet no tekstilrūpniecības uz lauksaimniecību. Tas dotajos tehniskajos apstākļos paaugstina lauksaimniecības kopproduktu un pazemina lauksaimniecības preču cenas, izlīdzinot tās ar tekstilpreču cenām. Šim principam vajadzētu darboties arī ārpus valsts robežām, lai panāktu līdzsvaru, un tas ir iespējams, tikai pateicoties asociatīvam tīklam. Ja to nesaprot un grib šādā situācijā iztikt ar nelielu skaitu cilvēku, tad lauksaimniecība jāmehanizē tādā mērā, kādu tā vairs nevar paciest. Tad agri vai vēl rodas nepieciešamība paplašināt mērogus, kā tas šobrīd notiek austrumos vai Āfrikā, un tas izraisa internacionālu kara situāciju. Tā vai citādi vienmēr seko karš, ja saimniecība netiek nolikta uz patstāvīgiem pamatiem līdztekus valsts un gara dzīvei. Ja saimniecību neorganizē, vadoties no saimniecības pašas, bet iejaucot valsti, tad tā nonāk neceļos un ķeras pie valsts, to korumpējot.